

Hagee Stichting Pensioenfonds

Jaarverslag 2017

Inhoudsopgave

<i>Bestuursverslag</i>	4
Voorwoord	4
Kerncijfers	5
Algemeen	7
Financiële ontwikkelingen	9
Wet- en regelgeving.....	16
Bestuur	16
Risico en beheersing van risico's	18
Actuariële Analyse	28
Beleggingen	30
Vooruitblik 2018.....	34
Verantwoording & Toezicht	36
<i>Jaarrekening</i>	43
Balans per 31 december 2017.....	44
Staat van baten en lasten over 2017.....	45
Kasstroomoverzicht	46
Toelichting op de balans en staat van baten en lasten	47
Gebeurtenissen na balansdatum	75
Bestemming van het resultaat	75
<i>Overige gegevens</i>	76
Uitvoeringsovereenkomst	76
Actuariële verklaring	77
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	79
Bijlage 1: Personalia	82
Bijlage 2: Trefwoorden en begrippen	85

Bestuursverslag

Voorwoord

In 2015 is de Van Egmond groep toegetreden tot de Sonepar familie. Met ingang van 2017 heeft het fonds 2 onderdelen van deze groep als nieuwe aangesloten werkgevers kunnen verwelkomen.

In 2017 is de financiële positie van het fonds geleidelijk verbeterd. De dekkingsgraad is gestegen van 111,4% naar 116,2%. De beleidsdekkingsgraad is eveneens gestegen: van 107,5% naar 115,4%. Op basis van de beleidsdekkingsgraad van oktober 2017 heeft het bestuur in december besloten om de opgebouwde en ingegane pensioenen per 1 januari 2018 met 0,5% te verhogen.

De financiële markten waren heel 2017 positief gestemd, de aanvankelijke angst dat de aandelenmarkten een terugslag zouden krijgen na de stijgingen zijn niet uitgekomen. De koersstijgingen op de aandelenmarkten en de (beperkte) stijging van de rente hebben uiteindelijk geleid tot een verbetering van de dekkingsgraad.

Over de toekomst van het pensioenstelsel zijn geen besluiten genomen. Voor- en tegenstanders van een meer individueel stelsel laten zich horen. De discussie zal zich in 2018 voortzetten.

De verwachte ontwikkeling van de financiële markten is gematigd. Aandelenbeurzen staan zeer hoog, rendementen als in de voorgaande jaren zijn niet meer te verwachten. Het bestuur verwacht een geleidelijke stijging van de rente welke druk zal leggen op het rendement van de beleggingen. De stijging van de dekkingsgraad zal daardoor beperkt blijven.

Kerncijfers

(bedragen in eenheden van € 1.000,-)	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal werkgevers	5	3	3	3	3
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	2.168	2.057	2.068	2.072	2.116
Gewezen deelnemers ('slapers')	1.368	1.326	1.297	1.305	1.299
Gepensioneerden	1.465	1.431	1.403	1.362	1.336
Totaal	5.001	4.814	4.768	4.739	4.751
Pensioenuitvoering					
Zuivere Kostendekkende premie	19.397	16.319	13.633	10.502	11.448
Gedempte kostendekkende premie	16.953	13.594	12.858	10.779	11.514
Donatie/ onttrekking premiedepot	-1.737	287	441	1.442	643
Feitelijke premie	15.081	13.881	13.299	12.221	12.339
Extra premie	-	-	-	-	23.500
Premiepercentage	31,6%	31,6%	31,6%	31,6%	31,6% ¹
Pensioenuitvoeringskosten	642	630	689	651	565
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (x € 1)	177	181	199	190	164
Uitkeringen	11.009	10.800	10.503	10.112	9.940
Toeslagverlening					
Toeslagen per 1 januari volgend op boekjaar					
Actieve deelnemers	0,50%	0,0%	0,25%	0,0%	1,1%
Inactieve deelnemers	0,50%	0,0%	0,25%	0,39%	0,80%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	71.820	52.394	51.291	64.476	42.802
Minimaal Vereist Eigen Vermogen	18.147	18.498	16.770	15.222	12.716
Vereist eigen vermogen	81.413	82.908	85.357	56.114	50.134
Voorziening Pensioenverplichtingen	432.072	430.188	389.999	362.435	302.750
Dekkingsgraad ²	116,2%	111,4%	112,4%	117,1%	113,9%
Beleidsdekkingsgraad	115,4%	107,5%	114,4%	116,7%	-
Rentetermijnstructuur (gemiddelde rente)	1,52%	1,34%	1,69%	1,90%	2,75%
Beleggingen					
Vastgoedbeleggingen	45.980	43.649	26.736	8.905	9.330
Aandelen	162.614	157.422	151.022	142.259	122.301
Vastrentende waarden	293.488	277.584	257.419	257.879	196.101
Overige beleggingen	-	-	-	-	12.847
Totaal beleggingen	502.082	478.655	435.177	409.043	340.579
Beleggingsopbrengsten	16.664	38.303	8.894	77.948	14.257
Beleggingsrendement totale portefeuille	3,5%	8,8%	2,5%	22,8%	4,7%
Benchmarkrendement portefeuille in %	2,8%	9,9%	2,0%	21,9%	3,7%

¹ Tot 1 april 2013 bedroeg de premie 35%, vanaf 1 april bedroeg de premie 31,6%

² Vanaf het jaar 2013 zijn het vermogen en de dekkingsgraad exclusief de middelen in het premiedepot. De in het jaarverslag 2013 gerapporteerde dekkingsgraad bedroeg, inclusief depot, 114,1%.

Algemeen

Hagee Stichting, statutair gevestigd te Amstelveen is opgericht op 28 maart 1933. De stichting is ingeschreven bij het stichtingenregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41199361. De statuten zijn laatstelijk gewijzigd op 29 september 2014.

Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Werknemers van de aangesloten werkgevers bouwen een aanspraak op pensioen op, gebaseerd op een voorwaardelijk geïndexeerde middelloon regeling (Collectieve Defined Contribution of CDC-regeling). Daarnaast kent het fonds een regeling voor arbeidsongeschiktheid en overlijden.

Het fonds is verantwoordelijk voor een goede uitvoering van de pensioenregelingen voor actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden in overeenstemming met de missie en visie van het fonds en bestaande wet- en regelgeving. Het pensioenfonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals overeengekomen met de aangesloten ondernemingen. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden.

Met de aangesloten werkgevers is een uitvoeringsovereenkomst afgesloten. In deze overeenkomst zijn de afspraken met betrekking tot de financiering en uitvoering van de regeling opgenomen.

Ten behoeve van de financiering van de aanspraken van de deelnemers wordt gedurende een periode van 5 jaar een vaste premie geheven. Eind 2017 hebben de sociale partners afspraken gemaakt over een nieuwe pensioenregeling en premie. In 2018 worden nieuwe reglement en uitvoeringsovereenkomsten opgesteld.

De pensioen- en financiële administratie wordt uitgevoerd door het pensioenbureau van Technische Unie. Ten behoeve van de uitvoering van het reglement en het beleid heeft het bestuur een servicelevel agreement afgesloten met het pensioenbureau.

De rechten en plichten van de bij het fonds aangesloten werkgevers staan beschreven in de statuten en de pensioenreglement van het fonds.

Ontwikkelingen

In de (thema) vergadering van september heeft het bestuur onder begeleiding van een externe deskundige de missie, visie en strategie geëvalueerd en vernieuwd. Onderstaand is de vernieuwde tekst integraal opgenomen.

Missie, Visie en Strategie

De belangen van de deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden staan centraal bij de bepaling en uitvoering van het beleid door het bestuur van Hagee. Die belangen heeft het bestuur vastgelegd in de missie van het fonds. De missie is als volgt vastgesteld:

Missie

De oorsprong van de Technische Unie ligt bij Heybroeks Groothandel. In 1933 heeft de familie Heybroek een pensioenfonds opgericht met als naam de initialen van het bedrijf, HG, geschreven als Hagee. De naam van het fonds is sindsdien niet gewijzigd wat nog steeds de betrokkenheid illustreert van de werkgever bij haar werknemers.

Hagee Stichting voert de pensioenregeling uit en daarmee ondersteunt en ontzorgt zij haar deelnemers bij het opvangen van de financiële gevolgen van ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid. Hagee communiceert transparant en evenwichtig met haar deelnemers. Hagee behartigt de belangen van de deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers op een evenwichtige wijze. Hagee is ervan overtuigd de belangen van de betrokken partijen beter te kunnen behartigen dan derden dat kunnen.

Visie

Over 5 jaar:

- is Technische Unie nog steeds een financieel gezonde onderneming die gestaag doorgroeit;
- onderkent Technische Unie nog steeds de toegevoegde waarde van een ondernemingspensioenfonds;
- is Hagee Stichting de pensioenuitvoerder van Technische Unie;
- reflecteert de samenstelling van het bestuur de betrokkenheid van werkgevers bij haar werknemers, met andere woorden is het bestuur paritair samengesteld;
- is Hagee Stichting een financieel gezond fonds dat in staat is (volledige) toeslagen toe te kennen;
- hebben deelnemers een realistisch beeld van hun pensioen.

Strategie

Beleggingen

Het bestuur voert een beleggingsbeleid dat is gebaseerd op een afgewogen risico/rendementsverhouding. De verhouding tussen risico en rendement wordt afgeleid van de risicohouding van de deelnemers. De risicohouding wordt periodiek afgestemd met de deelnemers

Ontwikkelingen van de risico- rendementsverhouding wordt gemonitord en zo nodig wordt het tactisch beleid aangepast.

Governance

Om blijvend te kunnen voldoen aan de eisen moeten de bestuursleden een programma van permanente educatie volgen. Het deskundigheids- en opleidingsprogramma wordt daartoe regelmatig aangepast. Twee vergadering in het jaar worden besteed aan verdieping van een thema. De thema's voor deze vergaderingen zijn onderwerpen vanuit de pensioenactualiteit. Ook laat het bestuur zich in de vergaderingen bijstaan door externe deskundigen.

Hagee bevordert op actieve wijze de diversiteit in samenstelling van het bestuur. Dat dit in het verleden niet de gewenste resultaten heeft opgeleverd laat onverlet dat de inspanningen worden gecontinueerd. De

bevordering van de diversiteit en de eisen die aan bestuurders worden gesteld vormen een uitdaging voor het invullen van vacatures. Hagee benadert potentiële kandidaten actief.

Communicatie

Op individueel niveau is het fonds toegankelijk, transparant, open en service gericht. Deelnemers die vragen hebben kunnen bestuursleden of pensioenbureau direct benaderen.

Met betrekking tot de generieke communicatie staat het bestuur voor de uitdaging om op een manier te communiceren waardoor deelnemers meer interesse krijgen voor het onderwerp pensioen, en een realistisch beeld krijgen van het inkomen na pensioendatum.

Financiële ontwikkelingen

In 2017 is het vermogen van het pensioenfonds met € 23 miljoen gestegen. Het positieve resultaat op de beleggingen heeft hier in belangrijke mate aan bijgedragen. Als gevolg van de gestegen rente zijn de voorzieningen in waarde gedaald. Tegenover dit positieve effect stonden diverse negatieve effecten als onder andere een toename als gevolg van de toeslag per 1 januari 2018. Per saldo zijn de voorzieningen vrijwel gelijk gebleven. Het volgende overzicht illustreert de ontwikkelingen in vermogen en voorzieningen:

(x € 1.000,-)

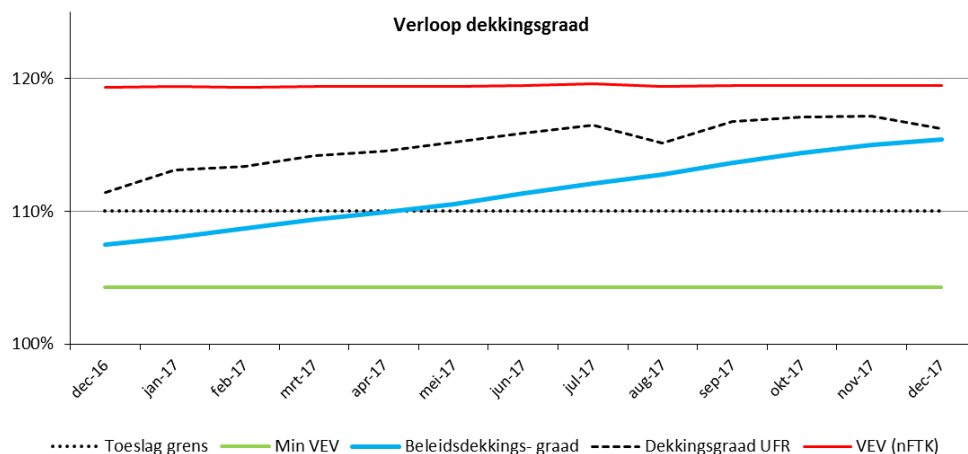
	Pensioen - Vermogen Eur	Technische Voorzieningen Eur	Dekkings- Graad %
Stand per 1 januari 2017	479.124	430.188	111,4%
Premiebijdragen	16.818	15.862	-0,2%
Uitkeringen	-10.916	-10.947	0,3%
Toeslagverlening 1 januari 2018	-	2.041	-0,6%
Rentetermijnstructuur	-	-5.605	1,4%
Beleggingsresultaten	16.636	-959	4,2%
Overige mutaties	481	1.492	-0,3%
Stand 31 december 2017	502.143	432.072	116,2%

Het pensioenvermogen in het overzicht hiervoor is gedefinieerd als het totaal van de bezittingen zonder rekening te houden met het premiedepot en minus de schulden.

In 2017 behaalde het fonds een beleggingsresultaat van 3,5% van het belegd vermogen.

Dekkingsgraad

De onderstaande grafiek illustreert de ontwikkeling van de dekkinggraad in 2017.



In de bovenstaande grafiek wordt de ontwikkeling van de dekkinggraad geïllustreerd door de onderbroken lijn. In 2017 is de dekkinggraad gestegen tot 116,2% (UFR). De daling aan het eind van het jaar is mede het gevolg van de per 1 januari 2018 toegekende toeslag, deze is verwerkt in de dekkinggraad van 31 december 2017.

Als gevolg van de geleidelijk stijgende dekkinggraad is ook de beleidsdekkinggraad, het gemiddelde van de dekkinggraden van de voorgaande 12 maanden, gestegen. De beleidsdekkinggraad stond aan het eind van het jaar op 115,4% waardoor een gedeeltelijke indexatie mogelijk was.

Zoals uit de grafiek hierboven blijkt was het niveau van zowel de dekkinggraad als de beleidsdekkinggraad ruim boven de het minimumniveau van 104,2%.

In de onderstaande tabel een overzicht van de verschillende dekkinggraden in vergelijking met 2016:

	2017	2016
Aanwezige dekkinggraad per jaareinde UFR	116,2%	111,4%
Vereiste dekkinggraad per jaareinde	118,8%	119,3%
Minimaal vereiste dekkinggraad per jaareinde	104,2%	104,3%
Aanwezige dekkinggraad zuiver (marktrente)	113,5%	106,7%
Beleidsdekkinggraad (nFTK)	115,4%	107,5%
Reële dekkinggraad	93,7%	88,3%

De aanwezige dekkinggraad per jaareinde UFR is berekend op basis van de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven rente. Deze rente wordt voor looptijden van meer dan 20 jaar gebaseerd op de gemiddelden over de afgelopen 120 maanden.

De beleidsdekkinggraad is het gemiddelde van de aanwezige dekkinggraden over de afgelopen 12 maanden. Deze dekkinggraad is de basis voor beleidsbeslissingen zoals het toekennen van toeslagen.

De vereiste dekkinggraad is die dekkinggraad waarbij het fonds precies voldoet aan de wettelijke buffereisen. Deze buffereisen zijn afhankelijk van de samenstelling van de (strategische) beleggingsportefeuille. Omdat het fonds de strategische beleggingsportefeuille alleen op hoofdlijnen heeft gedefinieerd wordt een deel van de buffereisen afgeleid van de actuele portefeuille. Hierdoor kan de vereiste dekkinggraad variëren ondanks dat

de strategische portefeuille niet is aangepast.

Bij de bepaling van de (minimaal) vereiste dekkingsgraad wordt rekening gehouden met het minimale niveau van de voorgeschreven buffers. De aanwezige dekkingsgraad op basis van markttrentes is gebaseerd op de marktrente zonder rekening te houden met de rentetermijnstructuur.

De reële dekkingsgraad zoals in de tabel hiervoor weergegeven weerspiegelt de verhouding tussen de beleidsdekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zoals benodigd voor volledige toeslagverlening. De reële dekkingsgraad is vastgesteld op basis van de wettelijk voorgeschreven methodiek. Doordat in deze methodiek ook rekening wordt gehouden met toekomstige overrendement geeft dit cijfer meer een verwachting weer dan een reële dekkingsgraad.

Solvabiliteitstoets

De aanwezige beleidsdekkingsgraad was ultimo 2017 lager dan de vereiste dekkingsgraad (118,8%). Het fonds verkeert in een situatie van een reservetekort.

De vermogenspositie per 31 december 2017 ziet er als volgt uit:

	(x € 1.000,-)	
	Bedrag	In % van TV
Aanwezig Pensioenvermogen	502.143	116,2%
Af: Technische Voorzieningen	432.072	100,0%
Af: Minimaal Vereist Eigen Vermogen	18.147	4,2%
Dekkingspositie	51.924	12,0%
Af: Vereist Eigen Vermogen	63.266	14,6%
Reservepositie	-11.342	-2,6%

Omdat het vermogen niet aan de vereisten van De Nederlandsche Bank voldoet heeft het fonds een herstelplan ingediend.

Herstelplan

Onderstaande tabel geeft de ontwikkeling van de dekkingsgraad in 2017 ten opzichte van de verwachting volgens het herstelplan 2017.

	Verwacht	Werkelijk
Dekkingsgraad per 1 januari 2017	111,4%	111,4%
Premiebijdragen	-0,3%	-0,2%
Uitkering	0,3%	0,3%
Toeslagverlening per 1 januari 2018	-	-0,6%
Wijziging rentetermijnstructuur	-	1,4%
Beleggingsresultaten	2,3%	4,2%
Overig	-	-0,3%
Dekkingsgraad per 31 december 2017	113,7%	116,2%
Vereist eigen vermogen	119,3%	118,8%

Omdat de beleidsdekkingsgraad ultimo 2017 zich onder het niveau van het vereist eigen vermogen bevond heeft het fonds in maart 2018 een nieuw herstelplan bij De Nederlandsche Bank ingediend. Volgens het herstelplan 2018 zal de beleidsdekkingsgraad eind 2019 hoger zijn dan het vereist eigen vermogen. Met andere woorden eind 2019 komt er een einde aan de tekortsituatie. Volgens het plan zal de beleidsdekkingsgraad ultimo 2018 uitkomen op ongeveer 118%. Op 18 mei 2018 heeft DNB met het herstelplan ingestemd.

In het onderstaande overzicht de beleidsdekkingsgraad primo en ultimo 2017, verwacht en realisatie.

	2017	Verwacht
Beleidsdekkingsgraad primo boekjaar	107,5%	107,5%
Beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar	115,4%	112,7%

Uit het herstelplan blijkt dat het fonds voldoende capaciteit heeft om binnen een periode van 10 jaar aan de vereisten van De Nederlandsche Bank te voldoen.

Het herstelplan wordt jaarlijks geëvalueerd. Als de actuele beleidsdekkingsgraad niet aan de vereisten van DNB voldoet moet een nieuw herstelplan, met een looptijd van 10 jaar, worden opgesteld.

Haalbaarheidstoets

Het fonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets uit. In deze toets wordt gekeken of het fonds op de lange termijn (60 jaar) aan haar ambities kan voldoen. De haalbaarheidstoets vormt het uitgangspunt voor een jaarlijks overleg tussen het fonds, de werkgever en de werknemers. In 2015 is een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd en zijn grenzen vastgelegd voor het pensioenresultaat. In de onderstaande tabel worden de resultaten van de toets vergeleken met de grenzen die zijn vastgesteld in 2015.

	Ondergrens	2017	Voldaan
Pensioenresultaat vanuit de feitelijke positie:			
Mediaan	85%	96%	Ja
Afwijking van de mediaan in een slechtweerscenario	30%	28%	Ja

Het pensioenresultaat is gedefinieerd als de som van de verwachte uitkeringen volgens het beleid van het fonds gedeeld door de verwachte uitkeringen zonder rekening te houden met verlagingen van de opbouw of uitkeringen en met volledige indexatie. In de toets wordt een groot aantal scenario's doorgerekend. Het middelste scenario blijkt dat het fonds vrijwel geheel in staat is om aan de ambities te voldoen. In het slechtweerscenario (5^e percentiel) is de relatieve afwijking 28% van de mediaan.

Met de sociale partners is een convenant afgesloten waarin afspraken gemaakt met betrekking tot jaarlijks overleg over de resultaten van de haalbaarheidstoets. Ten opzichte van de ondergrenzen gesteld in de aanvangshaalbaarheidstoets zijn de resultaten verbeterd en daarmee geen aanleiding om de uitgangspunten van het fonds te herzien.

Het overleg in het najaar van 2017 heeft voornamelijk in het teken gestaan van een nieuwe uitvoeringsovereenkomst met de werkgever. De nieuwe uitvoeringsovereenkomst reflecteert de afspraken die sociale partners hebben gemaakt over de premie, pensioenopbouw en de regeling. De nieuwe overeenkomst gaat uit van een premie vaste periode van 5 jaar. Ten opzichte van de voorgaande overeenkomst stijgt de premie naar 33,6% (was 31,6%), de pensioenrichtleeftijd is vastgesteld op 68 jaar. Ondanks de verhoging van de premie en pensioenrichtleeftijd is het naar verwachting niet mogelijk om de pensioenopbouw te handhaven op 1,875%. Uit de prognose die is opgesteld blijkt dat een gemiddelde opbouw van 1,68% realistischer is. In 2018 kan meer pensioen worden opgebouwd omdat het premietekort in dat jaar nog gefinancierd kan worden uit het premiedepot.

Aansluitend op de verhoging van de pensioenleeftijd naar 68 jaar heeft de werkgever verzocht ook de opgebouwde pensioenaanspraken te converteren naar 68. Naar aanleiding van dit verzoek heeft het bestuur aan deze collectieve waardeoverdracht voorgelegd aan De Nederlandsche Bank. De conversie zal zodanig vormgegeven worden dat het terugruilen in 2018 naar een eerdere pensioenleeftijd resulteert in hetzelfde pensioen.

Kosten vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan verschillende partijen. Een aantal van deze partijen brengt de kosten voor het vermogensbeheer niet separaat in rekening maar brengt deze direct ten laste van het vermogen. Om een zo realistisch mogelijk beeld te krijgen van de kosten voor het vermogensbeheer heeft het bestuur een inventarisatie gemaakt van alle kosten die de beheerders volgens hun jaarverslagen hebben gemaakt. Uit de inventarisatie is gebleken dat de kosten eerder gepubliceerde in het jaarverslag van Hagee, niet volledig zijn. Het bestuur heeft daarom besloten de kostenschatting aan te passen aan de resultaten van het onderzoek. De gerapporteerde kosten stijgen hierdoor. Dit hogere kostenniveau heeft geen invloed op het rendement op de beleggingen omdat dit wordt gepresenteerd na de kosten.

Hoewel de kostenrapportage hiermee een betrouwbaarder beeld geeft blijft het een schatting omdat de verslagperiode van de beheerders afwijkt van die van Hagee. Om de cijfers over 2017 te kunnen vergelijken met het voorgaande jaar zijn de cijfers over 2016 op gelijke basis vastgesteld. De vergelijkende cijfers over 2016 komen hierdoor 0,3 miljoen hoger uit ten opzichte van het verslag over het jaar 2016. Het percentage van het beheerd vermogen is gelijk gebleven.

De beheerkosten kunnen als volgt worden toegelicht:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Kosten fiduciair advies	353	219
Aandeel in de algemene kosten	124	172
Totaal kosten t.l.v. beleggingsopbrengsten	4777	391
Kosten vermogensbeheer:		
Aandelen	1.040	916
Vastrentende waarden	853	601
Vastgoed	147	134
Totale kosten vermogensbeheer	2.040	1.651
Transactiekosten	98	15
Totale kosten vermogensbeheer netto	2.615	2.057
Kosten Vermogensbeheer als percentage van het gemiddeld belegd vermogen	0,5%	0,4%
Outperformance ten opzichte van de strategische benchmark	0,7%	-1,1%

Een deel van de kosten voor het vermogensbeheer wordt door de beheerders rechtstreeks in rekening gebracht bij het fonds. Deze bedragen zijn apart verantwoord in de toelichting op het beleggingsresultaat in de jaarrekening.

Op grond van de herziene Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie is aan de kosten voor het vermogensbeheer een deel van de algemene kosten toegewezen. Dit deel van de kosten is bepaald op basis van de verhouding tussen de kosten voor pensioenbeheer ten opzichte van de kosten voor vermogensbeheer,

vermenigvuldigt met de niet specifiek toe te delen kosten.

De bruto kosten van vermogensbeheer in 2017 bedragen 0,52% van het belegd vermogen. Deze kosten zijn vrijwel gelijk aan het gemiddelde niveau in de sector ad 0,54%³ (2016). De hiervoor gepresenteerde outperformance is gemeten na aftrek van kosten.

Actief vermogensbeheer is duurder dan passief vermogensbeheer. Het bestuur heeft de overtuiging dat actief beheer waarde kan toevoegen ten opzichte van passief beheer. Deze overtuiging wordt regelmatig getoetst aan de actuele ontwikkeling van het rendement ten opzichte van de benchmark. Dit gebeurt op basis van vergelijkingen met twee verschillende benchmarks.

1. Het rendement wordt afgezet tegen een benchmark gebaseerd op de verdeling van het vermogen conform de strategische portefeuille. Deze portefeuille geeft het lange termijn doel van het fonds weer. De out- of underperformance tegenover deze benchmark geeft een oordeel over het allocatiebeleid. De outperformance in 2017 (0,7%) geeft aan dat een voortdurende herbalancering naar de strategische portefeuille geresulteerd zou hebben in een 0,7% lager rendement.

In 2016 was het rendement van het fonds lager dan het rendement op basis van de strategische mix. Het beleid om de portefeuille niet voortdurend aan de strategische allocatie aan te passen heeft ook over een langere periode geleid tot een hogere performance dan de benchmark.

2. Het rendement wordt eveneens afgezet tegen een benchmark berekend op basis van de werkelijke samenstelling van de portefeuille. De out- of underperformance geeft hierbij aan hoe de vermogensbeheerders hebben bijgedragen aan het resultaat. In 2017 was de outperformance ten opzichte van deze benchmark circa 1,3%.

Uit deze vergelijking blijkt dat het fonds in 2017 een outperformance heeft behaald. In 2016 was er sprake van een kleine underperformance (-/- 0,1%). Over een langere periode gezien is ook hier sprake van een hoger rendement dan dat van de benchmark.

De langjarige outperformance ten opzichte van de benchmarks geeft het bestuur comfort bij het gevoerde beleid. Vooral nog ziet het bestuur dan ook geen aanleiding om het beleid aan te passen.

Kosten pensioenbeheer

Hagee heeft als missie haar deelnemers een goed pensioen te bieden. Dit wordt ingevuld door te streven naar kostenefficiëntie en het zo veel mogelijk verlenen van toeslagen.

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling omvatten onder andere de kosten van de pensioenadministratie, advies- en controlekosten. In de staat van baten en lasten wordt het totaal van deze kosten ad € 460 vermeld. Kosten van het pensioenbureau en bestuur van het fonds zijn hierin niet opgenomen, deze komen voor rekening van de werkgever.

Volgens de aanbevelingen van de Pensioenfederatie moet het fonds inzicht in de kosten geven inclusief de kosten die door de werkgever worden betaald. In het onderstaand overzicht is hiermee rekening gehouden door naast de rechtstreeks door het fonds betaalde kosten ook een schatting van € 306 op te nemen van de kosten van het pensioenbureau en het bestuur.

³ Werk in uitvoering bij pensioenfondsen; Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer-, en transactiekosten van Nederlandse pensioenfondsen, Lane Clark & Peacock Netherlands B.V., november 2017.

De pensioenuitvoeringskosten worden als volgt toegelicht:

	(x € 1000,-)	
	2017	2016
Kosten pensioenbeheer fonds	460	503
Schatting kosten werkgever	306	300
Toedeling algemene kosten aan vermogensbeheer	-124	-172
Totaal kosten pensioenbeheer	642	630
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (in euro)	177	181

Bij de berekening van de kosten per deelnemer worden alleen de actieve deelnemers en de gepensioneerden in aanmerking genomen. Gewezen deelnemers worden niet meegeteld.

De schatting van de vermogensbeheerkosten is in 2017 aangepast, bij het hanteren van dezelfde rekenregels leidt dit tot een lagere doorbelasting aan het vermogensbeheer. De stijging in de totale kosten voor het pensioenbeheer is toe te schrijven aan de gewijzigde methodiek voor de berekening van de vermogensbeheerkosten.

Doordat minder gebruik is gemaakt van de diensten van adviseurs zijn de kosten pensioenbeheer fonds gedaald ten opzichte van het voorgaande jaar.

De kosten voor het pensioenbeheer worden jaarlijks vergeleken met een peergroup van 46 fondsen met gemiddeld tussen 2.000 en 5.000 deelnemers. Uit de vergelijking voor 2017⁴ blijkt dat het kostenniveau van het fonds tot de laagste in de peergroup behoort. In de vergelijking komt het fonds in gunstige zin naar voren maar het bestuur is zich ervan bewust dat grotere fondsen (veel) lagere kosten weten te realiseren.

Toeslagen

De beleidsdekkingsgraad van de maand oktober is het uitgangspunt voor de toekenning van een toeslag per 1 januari van het opvolgende kalenderjaar. De beleidsdekkingsgraad van de maand oktober 2017 was 114,4%, deze dekkingsgraad is hoger dan de wettelijke ondergrens voor het toekennen van een toeslag (110%). In december 2017 heeft het bestuur besloten dat de (opgebouwde) pensioenen per 1 januari 2018 verhoogd kunnen worden met een toeslag van 0,5%.

Doordat er al meerdere jaren geen (volledige) toeslag is toegekend is de koopkracht van de opgebouwde en de ingegane pensioenen achteruitgegaan. Onderstaand overzicht illustreert deze cumulatieve niet verleende indexatie c.q. achteruitgang in koopkracht.

	Deelnemers			Gewezen deelnemers/gepensioneerden		
	Toegekend	Index ⁵	Niet verleende indexatie cumulatief	Toegekend	Index	Niet verleende indexatie cumulatief
1-1-2018	0,50%	1,33%	11,52%	0,50%	1,33%	17,67%
1-1-2017	0,00%	0,42%	10,69%	0,00%	0,42%	16,84%
1-1-2016	0,25%	0,66%	10,27%	0,25%	0,66%	16,42%
1-1-2015	0,00%	0,00%	9,86%	0,39%	1,05%	16,01%

N.B.: de achterstand voor de deelnemers geldt vanaf 1-1-2009, voor de gewezen deelnemers en gepensioneerden vanaf 1-1-2003.

⁴ LCP Kostenbenchmark 2017

⁵ Tot 1 januari werd de toeslag gebaseerd op de loonindex, vanaf 1 januari 2016 op de Consumenten Prijsindex.

Uit het overzicht blijkt dat de cumulatieve niet-verleende toeslag voor actieven en inactieven vanaf 2009 respectievelijk 2003 gelijk is aan 11,52% respectievelijk 17,67%. Het percentage voor de actieven is lager dan bij de inactieven. Dit komt door de verschillende perioden waar de cijfers op zijn gebaseerd en doordat de (daadwerkelijke) algemene loonstijgingen (gemiddeld) gezien lager zijn geweest dan de (gemiddelde) prijsinflaties. Voor actieven is de algemene loonstijging voor enkele jaren nihil geweest, terwijl de inflatie toen positief was. Naast het niet verlenen van toeslag is de stijging van de grondslag niet voldoende geweest om - ten behoeve van de jaaropbouw - de inflatie bij te houden.

Wet- en regelgeving

Pensioenrichtleeftijd

De pensioenrichtleeftijd is een rekenleeftijd om de maximale fiscale pensioenopbouw te bepalen. Deze richtleeftijd wordt door de overheid vastgesteld op basis van de verwachtingen omtrent de stijging van de levensverwachting. Deze verwachtingen zijn aanleiding geweest om de pensioenrichtleeftijd te verhogen van 67 naar 68 jaar. Deze verhoging gaat in op 1 januari 2018.

Naar aanleiding van de verhoging van de pensioenrichtleeftijd heeft het bestuur besloten om de pensioenleeftijd per 1 januari 2018 te verhogen naar 68 jaar. Om de deelnemers te kunnen garanderen dat bij terugruil (in 2018) naar een jongere leeftijd hetzelfde pensioen resulteert zijn de tarieven voor de verhoging gebaseerd op dezelfde rente als de overige flextarieven, namelijk de rente per 30 september. Als gevolg van de gekozen methodiek ontstaat er een (verhogende) effect van € 312 op de technische voorzieningen per 31 december 2017.

Bestuur

Het bestuur is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden.

In 2017 zijn geen bestuursleden afgetreden. De heer D. Willemsz is bereid gevonden om een van de vacatures onder de werkgeversvertegenwoordiging te vervullen. De heer Willemsz is werkzaam als corporate accountant bij Otrá N.V. De heer Willemsz wordt na het volgen van de nodige cursussen voorgedragen aan De Nederlandsche Bank alvorens benoemd te worden in het bestuur.

Tevens is het bestuur erin geslaagd invulling te geven aan de 2^{de} vacature bij de werkgeversvertegenwoordigers. Met ingang 1 maart 2018 zal een deelnemer toetreden als aspirant lid tot het bestuur. Met de invulling van deze vacature voldoet het bestuur eveneens aan de doelstelling om meer diversiteit aan te brengen.

Risico en de beheersing van risico's vormen een belangrijk onderdeel van het besturen van een fonds. Om meer en een onafhankelijk inzicht te krijgen in de financiële risico's heeft het bestuur de heer W. Korving in 2017 als financieel risicomanager aangesteld.

Het bestuur heeft in 2017 6 keer vergaderd waarvan 2 themavergaderingen. Belangrijkste onderwerpen die tijdens de vergaderingen zijn besproken zijn:

- de financiële situatie van het fonds;
- het jaarverslag en de jaarrekening 2016 en de rapporten van de accountant, certificerend actuaire, verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie;
- kostendekkende premie 2018 en in relatie daarmee de pensioenopbouw;
- toeslagverlening per 1 januari 2018;
- de gedragscode;
- het geschiktheidsplan;
- de selectie van een vermogensbeheerder voor hypotheek;
- duurzaam beleggen;

- missie, visie en strategie;
- niet financiële risico's;
- de haalbaarheidstoets en het herstelplan.

Communicatieadviescommissie

De functie van voorzitter van de communicatieadviescommissie is sinds 1 januari 2017 vacant. Bij de definitieve benoeming van de aspirant bestuursleden zal ook deze functie worden ingevuld.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur ten aanzien van financiële risico's en vermogensbeheer. De beleggingsadviescommissie wordt bijgestaan door adviseurs. De beleggingscommissie vergadert 12 keer per jaar waarvan 8 keer telefonisch.

De onderwerpen die in de beleggingsadviescommissie zijn besproken zijn onder meer:

- rapportages met betrekking tot de ontwikkeling van het vermogen;
- actuele situatie van de financiële markten;
- selectie van een vermogensbeheerder voor Nederlandse hypotheek;
- deselectie vermogensbeheerder;
- risicobudgetteringsstudie;
- beleggingsplan 2018;
- evaluatie vermogensbeheerders;
- risicobeleid;
- voorbereiding ALM studie 2018.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan beoordeelt of het bestuur in haar beleid op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met alle belanghebbenden. In 2017 hebben zich geen mutaties voorgedaan in de bezetting van het verantwoordingsorgaan.

Uitvoeringsorganisaties en adviseurs

In 2017 is een deel van het vermogen belegd in Nederlandse hypotheek. Als beheerder is het Nederlandse Hypotheek Fonds aangesteld.

Intern toezicht

Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een visitatiecommissie. Deze commissie visiteert het fonds eenmaal per jaar. De visitatie heeft betrekking op het functioneren van het bestuur.

Ten behoeve van de visitatie over het verslag 2017 en de twee opvolgende jaren is een contract afgesloten met Visitatie Commissie Holland.

Compliance

Voor de verbonden personen geldt binnen het fonds de gedragscode. Deze is gebaseerd op de modelgedragscode van de Pensioenfederatie. In de gedragscode is een incidentenregeling opgenomen. De gedragscode is het verslagjaar vernieuwd, incidenten hebben zich niet voorgedaan.

De compliance officer rapporteert jaarlijks uit over de naleving van de gedragscode door de verbonden personen.

Klachten- en geschillen

Er zijn in 2017 geen klachten ingediend.

Risico en beheersing van risico's

De doelstelling van het fonds is om nominale pensioenen uit te keren met de ambitie om toeslagen te verlenen. Uit de ALM-studie (2014, de ALM-studie 2018 is nog niet afgerond) blijkt dat naar verwachting de indexatieambitie in de komende 15 jaar voor 60% kan worden gerealiseerd. Om deze doelstelling te kunnen realiseren is het nodig om het kapitaal te beleggen. Daarbij wordt gestreefd naar een optimale verhouding tussen risico en rendement. Als maatstaf voor het risico hanteert het bestuur de volatiliteit van het overrendement ten opzichte van de technische voorzieningen. De streefwaarde van deze volatiliteit (tracking error) bedraagt 8%. Een andere maatstaf die het bestuur hanteert is het Vereist Eigen Vermogen, hiervoor is het streefniveau 119%. Hierbij wordt een bandbreedte van 5%-punt naar boven en 5%-punt naar beneden in acht genomen. Dit betekent dat de vereiste dekkingsgraad in principe ligt tussen de 114% en de 124%.

Het beleggingsbeleid, de risico's en de beheersing van risico's zijn uitgebreid beschreven in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN). Het (korte termijn) beleggingsbeleid wordt beschreven in het jaarlijkse beleggingsplan dat door het bestuur wordt vastgesteld.

Risicobereidheid deelnemers

In 2013 is een onderzoek uitgevoerd naar de risicobereidheid van de deelnemers. Uit dit onderzoek bleek dat de deelnemers bereid zijn meer risico te nemen als daarmee de kans op het toekennen van toeslag wordt vergroot. De resultaten van dit onderzoek zijn de basis geweest voor de Asset & Liability Management studie (2014). Uit de studie bleek een beleggingsmix van 60% vastrentende waarden, 30% aandelen en 10% vastgoedbeleggingen in combinatie met de afdekking van het renterisico van 60% van de verplichtingen, passend bij het risicoprofiel.

De risico's die het fonds onderscheid kunnen in grote lijnen worden onderverdeeld in de financiële- en de niet-financiële risico's. Deze verschillende categorieën kunnen weer onderverdeeld worden in subcategorieën. Hieronder worden de belangrijkste financiële en niet financiële risico's beschreven:

Financiële risico's

Risico, rendement en de beheersing van risico's vormen belangrijke aspecten in het proces van het vaststellen van beleid. Het bestuur heeft daartoe grenzen gedefinieerd aan de omvang van de risico's.

De grenzen voor de risico's zijn bepaald op basis van een onderzoek naar de risicobereidheid onder de deelnemers (2013). Dit onderzoek is op zijn beurt de basis geweest voor de ALM-studie (2014).

Dit beleid is beschreven in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota.

Uit het onderzoek naar de risicobereidheid is gebleken dat de deelnemers van het fonds de noodzaak inzien van beleggen en daarmee ook accepteren dat het fonds risico loopt. In kwalitatieve zin is dit omschreven als een "licht risico avers". Een kwantitatieve vertaling heeft geresulteerd in de beleggingsmix van het fonds. Dit beleid is nader omschreven in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota.

De invulling van de risicohouding voor de korte termijn komt tot uitdrukking in het Vereist Eigen Vermogen (VEV). Het VEV mag bewegen tussen de 14% en 24% van de technische voorzieningen.

Voor de lange termijn is de risicohouding vertaald naar het pensioenresultaat. Het pensioenresultaat geeft inzicht in de mate waarin het fonds in staat is om de ambities waar te maken. Uit de ALM (2014) is gebleken dat de toeslagen naar verwachting voor 60% van de grondslag kunnen worden toegekend over een termijn van 15 jaar.

Jaarlijks wordt een risicobudgetteringsstudie uitgevoerd waarin het risico van de actuele portefeuille wordt vergeleken met de gedefinieerde grenzen. Daarnaast wordt een aantal scenario's doorgerekend waarin de robuustheid van de portefeuille wordt getoetst. Het risico in de portefeuille wordt voortdurend gemonitord in de beleggingsrapportages. Afwijkingen van het risico buiten de gedefinieerde onder- of bovengrenzen worden door de beleggingsadviescommissie beoordeeld en kunnen aanleiding zijn tot aanpassingen in de tactische beleggingsmix.

Het bestuur beschouwd de volgende financiële risico's als belangrijkste:

– Renterisico

De rentegevoeligheid van de verplichtingen komt niet overeen met de rentegevoeligheid van de bezittingen (duration mismatch). Veranderingen in de marktrente hebben daardoor grote veranderingen in de dekkingsgraad tot gevolg, die kunnen leiden tot ongewenste aanpassingen van pensioen(opbouw). Het bestuur heeft ervoor gekozen dit risico te mitigeren door een deel van het vermogen te beleggen in vastrentende waarden.

Op basis van de risicohouding is bepaald dat 60% van het renterisico van de verplichtingen moet worden afgedekt. De ondergrens voor deze afdekking is 50% en de bovengrens 75% van de verplichtingen.

De afdekking wordt gerealiseerd door in vastrentende waarden te beleggen waarvan een deel in een Long Duration Fonds. Binnen dit fonds worden renteswaps ingezet om de rentegevoeligheid in lijn te brengen met de gestelde doelen.

In 2016 is de afdekking van het renterisico naar de ondergrens bijgesteld zodat meer geprofiteerd kon worden van een mogelijke rentestijging. Pas in 2017 vertoonde de rente een stijgende lijn. De economische inzichten zijn inmiddels veranderd en het bestuur is voornemens om afdekking van het renterisico terug te brengen naar het strategisch niveau.

- Valutarisico

Een deel van het vermogen is belegd in buitenlandse waardepapieren. Het fonds loopt hierdoor een risico bij koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Het beleidsvoornemen van het bestuur is om dit risico deels te mitigeren. Bij de selectie van beleggingsfondsen geeft het bestuur de voorkeur aan die fondsen waarin afdekking van het valutarisico is opgenomen. Van het totaal van de beleggingen is ongeveer € 200 miljoen belegd in andere valuta dan de euro, na afdekking resteert een exposure naar vreemde valuta van € 120 miljoen.

Doordat er geen separaat afdekkingsbeleid is voor het valutarisico kan het voorkomen dat het risicoprofiel van het fonds verandert zonder dat het bestuur daar invloed op kan uitoefenen. Een deel van de schommelingen in het Vereist Eigen Vermogen is een gevolg hiervan. In 2017 heeft het bestuur overwogen om het valutarisico separaat af te dekken maar heeft daar vooralsnog vanaf gezien. In de ALM-studie 2018 zal dit aspect wel nadrukkelijk worden meegenomen.

- Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van verliezen als gevolg van faillissementen of betalingsonmacht van tegenpartijen. Hierbij kan met name gedacht worden aan faillissement van partijen die obligaties uitgeven.

Het fonds beperkt dit risico door spreiding van de portefeuille over verschillende fondsen welke hun beleggingen hebben gespreid van staats- en bedrijfsobligaties. Om het risicoprofiel binnen de gestelde marges te houden kunnen de vermogensbeheerders derivaten aanhouden.

Het bestuur monitort de kredietwaardigheid van de portefeuille op kwartaalbasis.

Door de lage rente zijn de rendementsverwachtingen voor de komende jaren laag voor dit deel van de portefeuille. In de zoektocht naar vastrentende waarden met een hoger potentieel heeft het bestuur gekozen voor beleggingen in Nederlandse hypotheeklen. Een aspect waarom voor deze categorie is gekozen is de hoge betalingsmoraal van de Nederlandse huizenbezitters.

Om het renterisico af te dekken worden binnen de vastrentende portefeuille derivaten aangehouden. Bij deze derivaten is er eveneens sprake van kredietrisico. De vermogensbeheerder beheerst dit risico

door het storten van onderpand bij bepaalde marktbevingen.

- **Beleggingsrisico**
Beleggingsrisico's zijn de risico's die door de ontwikkeling van marktprijzen of waarde wijzigingen plaatsvinden. De prijs- en waarde wijzigingen hebben direct invloed op het beleggingsresultaat omdat de beleggingen op marktwaarde worden gewaardeerd. Dit risico wordt beheerst door het vermogen te spreiden over verschillende vermogensbeheerders die afwijkende beleggingsstijlen hanteren. Het bestuur verwacht hierdoor te kunnen profiteren van een positieve ontwikkeling terwijl de invloed van negatieve ontwikkelingen wordt beperkt.
- **Verzekeringstechnisch risico**
Belangrijk onderdeel van het verzekeringstechnisch risico is het langlevens risico. Dit is het risico dat het fonds langer uitkeringen moet verstrekken dan in de veronderstellingen bij het bepalen van de verplichtingen rekening is gehouden. Het bestuur houdt rekening met het langlevens risico door bij de bepaling van de verplichtingen steeds uit te gaan van de meest recente prognosetafels van het Actuariel Genootschap. Deze prognosetafels worden gecorrigeerd op basis van de Hagee specifieke ervaringssterfte op basis van inkomen en branche. De actuariële resultaten op lang/ en kortleven worden jaarlijks geëvalueerd. In 2018 worden nieuwe prognosetafels van het Actuariel Genootschap verwacht.
Het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico voor de actieve deelnemers is herverzekerd.
- **Liquiditeitsrisico**
Het risico dat het fonds op korte termijn onvoldoende liquide middelen beschikbaar heeft om aan de verplichtingen te voldoen is het liquiditeitsrisico. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig omdat de pensioenuitkeringen vrijwel geheel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Bovendien bestaat het grootste deel van de beleggingsportefeuille uit liquide vermogenstitels.

De hiervoor genoemde risico's kunnen grote impact hebben op de financiële situatie van het fonds. Het bestuur krijgt inzicht in de mogelijke consequenties door regelmatig een gevoeligheidsanalyse uit te voeren. Bij de gevoeligheidsanalyse worden de effecten van veranderingen in rente en aandelenkoersen in beeld gebracht. Uit de gevoeligheidsanalyse blijken de gevolgen uit enkelvoudige of gecombineerde wijzigingen.

De navolgende tabel illustreert de gevoeligheid van de dekkingsgraad voor veranderingen in rente en aandelenmarkten. Uitgangspunt voor de tabel is de zuivere dekkingsgraad per jaareinde.

Parallele verandering rentecurve								
		-105	-70	-35	0	35	70	105
Verandering aandelen/vastgoed	-30%	94,2%	97,8%	101,6%	105,8%	110,4%	115,4%	120,8%
	-20%	97,2%	101,0%	105,0%	109,3%	114,0%	119,1%	124,7%
	-10%	100,3%	104,1%	108,3%	112,7%	117,6%	122,9%	128,7%
	0%	103,4%	107,3%	111,6%	116,2%	121,2%	126,7%	132,6%
	5%	104,9%	108,9%	113,2%	117,9%	123,0%	128,5%	134,6%
	10%	106,5%	110,5%	114,9%	119,7%	124,8%	130,4%	136,6%
	20%	109,5%	113,7%	118,2%	123,1%	128,4%	130,2%	136,1%
	30%	112,6%	116,9%	121,5%	128,3%	133,8%	139,8%	146,4%

Afdekking van het renterisico en spreiding van beleggingen over verschillende categorieën, sectoren, landen, strategieën en vermogensbeheerders vormen de belangrijkste maatregelen om het neerwaarts risico van de dekkingsgraad te beperken.

Niet financiële risico's

In 2015 is het bestuur gestart met een systematische analyse van de niet financiële risico's. Alle bestuursleden analyseren de risico's voor de hun toegewezen aandachtsgebieden, de resultaten van de analyse worden in de bestuursvergaderingen besproken. Bij de analyse worden de risico's in kaart gebracht en ook, op basis van scenario's, gekeken of de mitigerende maatregelen die al getroffen zijn voldoende bescherming bieden. Zo nodig worden aanvullende maatregelen getroffen.

Het bestuur onderscheidt onder meer de volgende niet-financiële risico's:

– **Uitbestedingsrisico**

Uitbestedingsrisico betreft het risico dat continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden (al dan niet binnen een groep, al dan niet aan de sponsor) uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel wordt geschaad.

Het fonds heeft de pensioenadministratie uitbesteed aan het pensioenbureau van Technische Unie. Met Technische Unie is een servicelevel agreement afgesproken. Het pensioenbureau rapporteert maandelijks een aantal key figures uit het servicelevel agreement.

Vermogensbeheer is aan diverse partijen uitbesteed. Dit risico wordt gemitigeerd door de risicorapportages van de consultant waarbij naast de kwantitatieve ook kwalitatieve aspecten van de vermogensbeheerders worden beoordeeld. Daarnaast vormt het bestuur zich een beeld van de beheerder door de beoordeling van de ISAE 3402 (of vergelijkbare) rapportages die de vermogensbeheerders aan het fonds verstrekken.

– **Omgevingsrisico**

Omgevingsrisico betreft het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het bestuur beoordeelt haar omgeving als redelijk stabiel en voorspelbaar. Het pensioenfonds kent geen concurrenten. Deelnemers zijn verplicht om deel te nemen aan de pensioenregeling van het fonds. Het bestuur onderkent als risico dat de werkgever de mogelijkheid heeft het contract op te zeggen en de regeling te laten uitvoeren door een andere partij.

Ten aanzien van beheersmaatregelen worden de ontwikkelingen in de pensioensector gevolgd. Het bestuur streeft ernaar de kosten van de pensioenregeling gegeven de kwaliteit van de pensioenregeling, marktconform te houden.

Daarnaast is het bestuur op de hoogte van de opvattingen van de werkgever ten aanzien van het pensioenfonds. Bij een wijziging van deze opvattingen kan tijdig in overleg worden getreden.

– **Operationele risico's**

Operationele risico's betreffen het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, en onverwachte externe gebeurtenissen. Dit risico kan zich voordoen bij alle uitbestedingsorganisaties.

Dit risico wordt beperkt door afspraken met Technische Unie over de dienstverlening en afspraken met andere dienstverleners. De beoordeling van de ISAE 3402 (of vergelijkbare) rapportages van de vermogensbeheerders geeft het bestuur een indruk van operationele risico's bij de vermogensbeheerders.

Goed pensioenfonds bestuur

Het beleid van het fonds is gericht op integere bedrijfsvoering. Dit houdt in dat bedrijfsprocessen en bedrijfsrisico's op een zodanige wijze worden beheerst dat de soliditeit van het fonds niet wordt aangetast.

Bij het van kracht worden van de Wet versterking bestuur heeft het bestuur gekozen voor een paritaire samenstelling. Werkgevers, werknemers en gepensioneerden zijn direct vertegenwoordigd in het bestuur waarmee invulling is gegeven aan de medezeggenschap van deze groepen belanghebbenden. Belangrijke overwegingen bij de keuze voor een paritaire bestuursvorm is de betrokkenheid van alle belanghebbenden bij het fonds. Voor de werkgever vormt het fonds een efficiënte manier om een belangrijke arbeidsvoorwaarde in te vullen. Werknemers worden ontzorgd voor wat betreft hun pensioen.

De invulling van de medezeggenschap komt eveneens tot uitdrukking in de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Ook in dit orgaan zijn werkgevers, werknemers en gepensioneerden vertegenwoordigd. Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een visitatiecommissie, toezicht op de naleving van de gedragscode wordt uitgeoefend door de compliance officer.

Code Pensioenfonds

Een pensioenfonds moet maatregelen nemen om goed pensioenfondsbestuur te waarborgen. In 2007 zijn de Principes voor goed pensioenfondsbestuur van de Stichting van de Arbeid verankert in het wettelijk kader. De Principes zijn in 2014 vervangen door de Code die is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid. De Code is bedoeld om de verhoudingen binnen het bestuur en de communicatie met belanghebbenden transparanter te maken en op die manier bij te dragen aan het versterken van “goed pensioenfondsbestuur”.

De Code is onderdeel van bestaande wet- en regelgeving. De Code geeft ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid van het pensioenfondsbestuur en de keuzes die het maakt. De normen van de Code moeten worden toegepast of het bestuur moet motiveren waarom het een norm niet (volledig) naleeft.

Met uitzondering van de hieronder genoemde normen, worden alle normen uit de Code nageleefd.

De Code stelt in norm 4 dat er een noodprocedure opgesteld moet worden om in spoedeisende situaties te kunnen handelen. Gezien de beperkte organisatie van het fonds en pensioenbureau ziet het bestuur hiervan af. De bestaande (nood)procedures bij de werkgever geven voldoende waarborgen dat adequaat gehandeld kan worden.

Norm 43 stelt dat het fonds een klokkenluidersregeling moet hebben. Het fonds kent momenteel geen eigen klokkenluidersregeling. Het fonds heeft geen personeel in dienst en daarmee geen financieel afhankelijk van de positie gevaar kan lopen bij rapportage van onregelmatigheden binnen het fonds. Medewerkers van het pensioenbureau zijn in dienst van de werkgever en kunnen voor de rapportage van onregelmatigheden gebruik maken van de procedures bij de werkgever. Bestuursleden die niet in dienst zijn van de werkgever en oud-bestuursleden kunnen eveneens gebruik maken van de regeling bij de werkgever.

Norm 48 van de Code handelt over de geschiktheid van de bestuursleden. Deze geschiktheid moet bij het aantreden en gedurende het lidmaatschap worden getoetst. Het bestuur vult deze norm in door een toetsing op de potentiële geschiktheid van kandidaat-bestuursleden. Deze toetsing vindt plaats, in geval van vertegenwoordigers van werknemers en gepensioneerden, voor de verkiezingen. Ook voor de door de werkgever voorgedragen kandidaat-bestuursleden geldt dat vooraf wordt beoordeeld of de kandidaat potentieel geschikt is voor het bestuurslidmaatschap.

De Code stelt in norm 60 beperkingen aan de zittingsduur van de bestuursleden en het aantal malen dat zij in het bestuur herbenoemd kunnen worden. De code gaat uit van een zittingsduur van 4 jaar met maximaal 2 herbenoemingen. De maximale zittingsduur komt daarmee op 12 jaar. Op dit punt wijkt het beleid af van de code. Vertegenwoordigers van de werkgever worden benoemd totdat de werkgever de benoeming intrekt, vertegenwoordigers namens de werknemers en gepensioneerden worden gekozen uit de betreffende kring. De zittingsduur voor de gekozen leden is 6 jaar, waarbij geen restricties worden

gesteld aan het aantal keren dat een bestuurslid herkozen kan worden.

Aan een lange zittingsduur zijn zowel voor- als nadelen verbonden. De belangrijkste nadelen die het bestuur onderkent zijn dominant gedrag, en vooringenomenheid.

Het bestuur is van mening dat de voordelen van de lange zittingsduur opwegen tegen de nadelen:

- Langere beschikbaarheid: de eisen die aan bestuursleden worden gesteld zijn zwaar en er is eerder een tendens om nog zwaardere eisen te stellen dan om deze te verlichten. De zwaarder wordende eisen brengen met zich mee dat het aantal potentiële kandidaten voor een bestuursfunctie afneemt. Door de keuze van een langere zittingstermijn hoeft er minder frequent een beroep te worden gedaan op deelnemers om zich kandidaat te stellen;
- Langdurige verbondenheid: Technische Unie en de gelieerde ondernemingen hebben nog het karakter van een familiebedrijf. Dit betekent dat de verzorgingsgedachte bij de werkgever nog sterk leeft. De werknemers voelen over het algemeen een sterke betrokkenheid bij hun werkgever. Dit uit zich in een laag verloop onder de werknemers en dus met lange dienstverbanden. Een langdurige verbondenheid aan het bestuur van Hagee past in dit beeld;
- Langer rendement van de investeringen in opleiding: de (kandidaat) bestuursleden moeten voordat zij kunnen worden benoemd geschikt zijn voor de functie volgens de normen die daarvoor gelden. Om het juiste geschiktheidsniveau te bereiken moeten de kandidaten een opleiding volgen en zich inwerken in de bestuurstaken. In de praktijk blijkt dit een aanzienlijke investering in tijd. De langere zittingsduur geeft een langere periode waarin het fonds kan profiteren van de kennis en kunde van het bestuurslid;
- Verbondenheid met de achterban: het bestuur heeft gekozen voor een paritair bestuursmodel. Dit model brengt met zich mee dat de vertegenwoordigers van de gepensioneerden en de werknemers worden gekozen uit de betreffende kringen. Met de verkiezing spreken de deelnemers/gepensioneerden hun vertrouwen uit in de kandidaat. Zolang de kiesgerechtigden dit vertrouwen hebben ziet het bestuur geen aanleiding een herverkiezing op voorhand te blokkeren door een maximum te stellen aan het aantal keren dat een bestuurslid herbenoemd kan worden.

De nadelen van een lange zittingsduur zijn door de hiervoor genoemde punten niet verdwenen. Het bestuur zal voortdurend kritisch naar het eigen functioneren moeten blijven kijken om te borgen dat de balans naar de voordelen blijft overslaan.

In de norm 65 wordt aanbevolen dat bestuur en verantwoordingsorgaan complementair zijn samengesteld, ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de samenstelling van de groepen belanghebbenden. Het bestuur onderschrijft deze uitgangspunten en streeft ernaar de aanbeveling op te volgen maar tekent daarbij aan dat de samenstelling van het bestuur en de organen sterk afhankelijk is van de beschikbaarheid van geschikte kandidaten en, voor de gekozen leden, van de keuze van de achterban. Concrete invulling van de aanbeveling wordt gegeven door overleg over voordracht van potentiële kandidaat-bestuursleden met de werkgever over de vereisten waaraan de kandidaat aan zou moeten voldoen. Bij dit overleg wordt uitdrukkelijk gekeken naar een afspiegeling van de diversiteit in het werknemersbestand.

Het bestuur heeft bewust geen termijn gesteld waarbinnen het van plan is de gewenste diversiteit te realiseren (norm 66, 67, 68 en 69). Het bestuur is van mening dat het paritaire bestuursmodel, het relatief beperkt aantal geschikte potentiële kandidaten en de zittingstermijnen zich minder goed lenen voor concrete ambities op dit gebied.

Personeel

Het pensioenfonds heeft geen eigen personeel, de medewerkers zijn in dienst van Technische Unie B.V. De hieraan verbonden kosten zijn voor rekening van de werkgever. De beloningen zijn vastgesteld in

overeenstemming met de CAO voor de technische groothandel. Een beperkt deel kan worden uitgekeerd in de vorm van een variabele uitkering.

De leden van het bestuur die in dienst zijn van de werkgever ontvangen geen vergoeding voor hun werkzaamheden voor het pensioenfonds. De leden van bestuur en verantwoordingsorgaan die niet in dienst zijn van de werkgever ontvangen een vergoeding voor de bijgewoonde vergaderingen welke is vastgesteld op basis van de normen van de Sociaal Economische Raad.

Bevordering geschiktheid

Alle bestuursleden hebben minimaal de basiscursus voor pensioenen gevolgd. In het kader van de bevordering van deskundigheid en geschiktheid worden jaarlijks 2 aparte vergaderingen belegd waarin dieper wordt ingegaan op een specifiek onderwerp. De themavergaderingen van 2017 hadden als onderwerp “duurzaam beleggen” en “missie, visie en strategie”. In het hoofdstuk “Beleggingen” wordt nader ingegaan op het beleid met betrekking tot duurzaam beleggen.

In het kader van het bevorderen van de deskundigheid past de verdeling van de aandachts- en risicogebieden van het fonds onder de bestuursleden. Ieder lid van het bestuur heeft een aandachts- en risicogebied toegewezen gekregen. Periodiek wordt beoordeeld of de verdeling van aandachts- en risicogebieden nog passend is bij de bestuursleden.

Compliance officer

De voornaamste taken van de compliance officer zijn toezicht houden op de naleving van de gedragscode en de naleving van wettelijke regelingen. Ten behoeve van de uitvoering van de taken toetst de compliance officer jaarlijks de naleving van wet- en regelgeving en de gedragscode.

Het bestuur maakt gebruik van de modelgedragscode zoals die door de Pensioenfederatie is gepubliceerd. De compliance officer verzoekt jaarlijks de bestuursleden en medewerkers van het pensioenbureau een enquête met betrekking tot het handelen conform de gedragscode in te vullen. De resultaten van de enquête zijn in de vergadering van december 2017 besproken.

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving door het fonds.

Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek naar de naleving van wet- en regelgeving in 2017 heeft de compliance officer geconcludeerd dat er geen redenen zijn om te twifelen aan de correcte naleving van wet- en regelgeving.

Visitatiecommissie

Het intern toezicht wordt uitgeoefend door een visitatiecommissie. Deze commissie heeft als taken het beoordelen van de beleids- en bestuursprocedures en interne beheersmaatregelen; het beoordelen van de wijze waarop het bestuur omgaat met risico's op lange termijn en het beoordelen van de wijze waarop het fonds wordt bestuurd.

Jaarlijks wordt er een visitatie uitgevoerd. De rapportage van de visitatiecommissie is als separaat onderdeel in dit verslag opgenomen.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het handelen van het bestuur ten aanzien van het uitgevoerde beleid en over de beleidskeuzes voor de toekomst.

Het bestuur overlegt meerdere malen per jaar met het verantwoordingsorgaan, waarvan minimaal een keer voltallig. Belangrijkste onderwerpen tijdens het overleg in 2017 waren:

- financiële en actuariële analyses;
- de haalbaarheidstoets;

- de financiële positie;
- de kostendekkende premie voor 2018 en de verwachtingen voor latere jaren.

In het kader van de verdieping van kennis is het verantwoordingsorgaan aanwezig geweest bij de themavergaderingen. In deze vergaderingen zijn de onderwerpen “duurzaam beleggen” en “missie, visie en strategie” behandeld.

Tijdens het verslagjaar heeft het bestuur het voorgenomen besluit om de Visitatie Commissie Holland voor een periode van 3 jaar aan te stellen als visiteur, voorgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan heeft hierover positief advies uitgebracht.

Eind 2017 hebben de sociale partners overeenstemming bereikt over de premie voor de komende 5 jaren. Gevolg hiervan is dat de uitvoeringsovereenkomsten met de werkgevers aangepast moeten worden. In januari 2018 heeft het verantwoordingsorgaan positief advies uitgebracht over de voorgestelde aanpassingen.

De rapportage van het verantwoordingsorgaan is als separaat onderdeel in dit verslag opgenomen.

Toezichthouder

Het afgelopen jaar zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door De Nederlandsche Bank geen aanwijzingen aan het fonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Communicatie

Het pensioenfonds informeert de deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden actief over de ontwikkelingen bij het fonds en hun pensioen.

Het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) is in april aan de deelnemers, gewezen deelnemers en ex-partners gezonden. In het najaar is voor het eerst een uniform pensioenoverzicht aan de gepensioneerden gestuurd.

In 2017 heeft het fonds twee nieuwsbrieven gepubliceerd op de website. De nieuwsbrieven zijn tevens toegezonden aan diegenen die zich daarvoor hebben opgegeven. In de nieuwsbrieven is informatie gegeven over de ontwikkelingen bij het fonds en besluiten van het bestuur.

In november is aan de deelnemers, gewezen deelnemers en de gepensioneerden een “Pensioen Special” per post toegezonden. In de special is onder meer aandacht besteed aan de mogelijkheden tot flexibilisering van het pensioen. Hiermee is ingespeeld op de toenemende belangstelling onder de groep deelnemers die ouder is dan 60 jaar voor de flexibele mogelijkheden die de regeling biedt. Ook vanuit de werkgever komt vaker de wens om gezamenlijk naar mogelijkheden te kijken om werknemers voor de officiële pensioen- of AOW-datum geheel of gedeeltelijk te laten pensioneren. Voor de pensioenuitvoering betekent dit een toename van de complexiteit.

Eind 2017 heeft het fonds een start gemaakt met de procedure om de website te vernieuwen. De nieuwe site krijgt een “mijn omgeving” waarin persoonlijke informatie gepubliceerd kan worden. Tevens wordt een planner onderdeel van de site. Met de planner kunnen deelnemers op basis van de gegevens van het uniform pensioenoverzicht online inzicht krijgen in de flexibiliseringsmogelijkheden van het pensioen.

Pensioenregeling

In 2017 is het maximum pensioengevend salaris, conform de wettelijke mogelijkheden, verhoogd van € 101.519 naar € 103.317. Verder zijn alleen de flexibiliseringstarieven aangepast aan de actuele rentestanden.

De kenmerken van de pensioenregeling zijn als volgt:

	Regeling 1 januari 2017
Pensioensysteem	Middelloon CDC
Pensioenleeftijd	67
Maximum pensioengevend salaris (EUR)	103.317
Franchise (EUR)	16.000
Opbouwpercentage	1,875%
Nabestaandenpensioen	70%
Premie	31,6%

Pensioenopbouw en premiedepot

Ten behoeve van de CDC-regeling is met de werkgever een vaste premie voor een periode van 5 jaar overeengekomen. In de periode van 5 jaar kan het voorkomen dat de werkelijke premie hoger of lager is dan de wettelijk vereiste kostendekkende premie. Het verschil tussen de werkelijke premie en de kostendekkende premie komt ten gunste of ten laste van een premiedepot. Dit premiedepot is een bekleemde reserve die, behoudens een situatie van dekkingstekort, ten gunste komt van de actieve deelnemers. Het depot wordt dus niet in aanmerking genomen bij de bepaling van de toeslagen.

Als de werkelijke premie lager is dan de kostendekkende premie wordt de pensioenopbouw verlaagd, tenzij de opbouw gefinancierd kan worden uit het premiedepot. Is de werkelijke premie hoger dan de kostendekkende premie, komt het overschot ten gunste van het premiedepot. De maximum omvang van het depot bedraagt € 10 miljoen. De eerste periode is afgelopen aan het einde van het verslagjaar.

Pensioenregeling 2018 - 2023

Omdat in 2017 een einde is gekomen aan de premie vaste periode hebben sociale partner afspraken gemaakt over de pensioenregeling voor de komende 5 jaar. Uitgangspunt voor die afspraken is de aanname dat de rente wel zal stijgen maar in historisch perspectief nog lange tijd laag zal blijven. Voor de pensioenregeling heeft dit als consequentie dat de opbouw kostbaar is. Met de verwachte ontwikkeling van de rente zou de kostendekkende premie voor de komende jaren uitkomen op 38%. Voor de sociale partners zou dit een niet acceptabele kostenstijging betekenen. Zij hebben daarom afgesproken de premie te maximeren op 33,6% van de grondslag, ten opzichte van de premie in 2017 een stijging van 2%. Ook is afgesproken de pensioenleeftijd op 68 jaar te stellen. Door de beperking van de premie tot 33,6% komt de opbouw uit op gemiddeld 1,68% voor de komende 5 jaar. Hierbij is geen rekening gehouden met het restant van het premiedepot. Door dit restant aan te wenden kan de pensioenopbouw in 2018 op 1,85% worden vastgesteld.

Toeslagverlening

Toeslagverlening (indexatie) is voorwaardelijk. Dit betekent dat er geen recht is op een toeslag, jaarlijks besluit het bestuur of en in welke mate er een toeslag verleent kan worden. Toeslagen worden geheel gefinancierd uit het beleggingsrendement.

Bij de feitelijke toekenning van toeslagen hanteert het bestuur een beleidsstaffel als leidraad die gebaseerd is op de mogelijkheden die de pensioenwet biedt. Deze staffel geldt als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden in ogenschouw nemen.

De inhoud van de staffel is als volgt:

Beleidsdekkingsgraad	Toeslagverlening
< 110%	Geen toeslagverlening
> 110% < +/-125 - 130%	Toeslagverlening pro rato. Na toeslagverlening moet de DG groter of gelijk zijn aan 110%. De toeslag moet toekomstbestendig zijn.
> +/-125 - 130%	Volledige toeslag Mogelijk inhaaltoeslag, maximaal 1/5 ^e van het beschikbare vermogen mag worden ingezet

Basis voor de toeslag is de stijging van het Consumenten Prijsindexcijfer van de maand oktober ten opzichte van hetzelfde cijfer van het voorgaande jaar. Deze basis wordt zowel voor de opgebouwde als voor de ingegane pensioenen gehanteerd.

Op basis van het hiervoor genoemde beleid en de beleidsdekkingsgraad per eind oktober heeft het bestuur besloten een toeslag van 0,5% toe te kennen per 1 januari 2018.

Kortingssystematiek

Als de financiële positie van het fonds ontoereikend is, geldt als uiterste maatregel dat pensioenaanspraken en rechten op pensioen verminderd worden. Deze vermindering wordt toegepast:

- onvoorwaardelijk: het eigen vermogen zich 5 achtereenvolgende jaren onder het wettelijk minimumniveau (104,2%) bevindt;
- voorwaardelijk: het fonds volgens het herstelplan niet op eigen kracht kan herstellen binnen de daarvoor geldende termijn, deze situatie doet zich voor bij een (geschatte) beleidsdekkingsgraad van minder dan 95%;
- alle overige sturingsmiddelen, met uitzondering van het beleggingsbeleid, zijn ingezet.

Omdat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan het minimum vereiste niveau en het fonds ook binnen de hersteltermijn aan het vereiste niveau (volgens herstelplan) voldoet er is geen sprake van een mogelijke korting.

Voor de voorwaardelijke kortingen geldt dat jaarlijks wordt beoordeeld of de korting nog noodzakelijk is in het kader van het dan geldende herstelplan. Is dit niet het geval dan vervalt de korting.

Indien het fonds 5 jaren achtereen niet voldoet aan de vereisten ten aanzien van het minimum vereiste eigen vermogen en ook bij de laatste vaststelling hier niet aan voldoet moet een onvoorwaardelijke korting worden toegepast. Deze korting wordt direct toegepast. Op basis van het van kracht zijnde herstelplan is er geen sprake van een (voorgenomen) korting.

Deelnemers

Het aantal actieve deelnemers is in 2017 gestegen ten opzichte van het niveau van ultimo 2016. Deze stijging komt deels door de aansluiting van Van Egmond Elektrogroothandel en GEWI B.V. bij het fonds en deels door groei bij de overige werkgevers. Het aantal gepensioneerden en gewezen deelnemers laat eveneens een stijging zien. Gezien de leeftijdsopbouw van het deelnemersbestand zal het aantal gepensioneerden de komende jaren blijven toenemen. Onderstaand het verloop van de deelnemersaantallen:

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Gepensio- neerden	Totaal
Stand 31-12-2016	2.057	1.326	1.431	4.814
Toetredingen	251	-	-	251
Uittredingen met premievrije rechten	-97	97	-	-
Overlijden	-5	-4	-54	-63
Pensioneringen en ingang partnerpensioen	-38	-35	105	32
Beëindiging pensioen	-	-2	-2	-4
Waardeoverdrachten	-	-5	-	-5
Afkopen	-	-6	-15	-21
Overige mutaties	-	-3	-	-3
Stand 31-12-2017	2.168	1.368	1.465	5.001

Per 1 januari 2018 zijn de werkgevers Technische Unie B.V. en Sonepar Nederland Information Systems B.V. gefuseerd. Deze fusie heeft geen gevolgen voor het aantal deelnemers.

Actuariële Analyse

In het volgende overzicht is de analyse van het resultaat opgenomen. Uit deze analyse blijkt dat het saldo van baten en lasten € 19,4 miljoen positief is. Dit saldo wordt verrekend met het eigen vermogen. Het positieve saldo leidt tot een verbetering van de financiële positie.

(x € 1.000,-)

	2017	2016	
Premieresultaat en kosten			
Premie	15.081	13.881	
Pensioenopbouw in het jaar	-15.862	-13.029	
Pensioen uitvoeringskosten minus vrijval excasso opslag	-186	-235	
<i>Subtotaal</i>		-967	617
Intrestresultaat			
Beleggingsresultaten	16.664	38.303	
Interesttoevoeging aan VPV	959	258	
Indexatie en overige toeslagen	-2.041	-	
Wijziging van marktrente gedurende jaar	5.605	-35.935	
<i>Subtotaal</i>		21.187	2.626
Overig resultaat			
Resultaat op waardeoverdrachten	12	-24	
Resultaat op uitkeringen	26	20	
Resultaat op levenskansen	-113	806	
Gewijzigde waarderingsgrondslagen	-	-1.859	
Conversie naar pensioenleeftijd 68	-312		
Overige baten en lasten	-407	-1.083	
<i>Subtotaal</i>		-794	-2.140
Totaal saldo baten en lasten		19.426	1.103

Premie

Bij aanvang van een jaar kijkt het bestuur in hoeverre de premie voldoende is om de aanspraken te financieren. Uitgangspunt hierbij zijn de meest recente actuariële grondslagen van het fonds en de gemiddelde rentetermijnstructuur van de laatste 36 maanden. Door de relatief korte periode is nog voldoende aansluiting met de actuele ontwikkelingen.

Per 1 april 2013, bij het van kracht worden van de pensioenregeling is de pensioenpremie vastgesteld op 31,6% van de gezamenlijke pensioengrondslag. Volgens de overeenkomst met de werkgever is deze premie van kracht voor de periode tot en met 31 december 2017.

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Zuivere kostendekkende premie	19.397	16.319
Gedempte kostendekkende premie	16.953	13.594
Feitelijke premie	15.081	13.881
Toevoeging/onttrekking premiedepot	-1.737	556

Het fonds dient de pensioenpremie vast te stellen op een kostendekkend niveau. Als de feitelijke premie lager is dan de gedempte kostendekkende premie wordt het verschil onttrokken aan het premiedepot. Of aan de wettelijke eis van een kostendekkende premie wordt voldaan wordt bepaald in het jaar voorafgaand aan het boekjaar (ex-ante). De vergelijking tussen de feitelijke premie en de gedempte premie ziet er als volgt uit:

	(x € 1.000,-)	
	Ex-Ante	Ex-Post
Gedempte kostendekkende premie	14.041	15.081
Toevoeging/onttrekking premiedepot	1.737	1.737
Feitelijke premie	-15.841	-16.953
Totaal	-	-135

Ex-post is de premie niet kostendekkend. Het verschil tussen de ex-post en ex-ante bepaalde kostendekkende premie wordt veroorzaakt door mutaties in het deelnemersbestand.

Solvabiliteitstoets

Het vereist eigen vermogen moet zodanig zijn vastgesteld dat de kans dat het fonds binnen 1 jaar niet aan haar onvoorwaardelijke verplichtingen kan voldoen kleiner of gelijk is aan 2,5%.

De wetgever heeft een methode ontwikkeld om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is. In deze (standaard-)toets wordt rekening gehouden met de negatieve effecten van een aantal risicofactoren op het eigen vermogen. De resultaten van de toets zijn afhankelijk van marktomstandigheden en het risicoprofiel van het fonds en fluctueren in de tijd. Het fonds maakt gebruik van de standaardmethode van De Nederlandsche Bank. Op basis van de toets bedraagt de vereiste solvabiliteit € 81.413. Het feitelijk eigen vermogen van het fonds bedraagt € 70.071. Dit betekent dat het fonds ultimo 2017 niet voldoet aan de solvabiliteitstoets.

Het vereist eigen vermogen wordt samengesteld op basis van de risico's in de strategische beleggingsportefeuille. Onderstaand een specificatie van de risico's begrepen in de beleggingsportefeuille.

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Renterisico	12.711	10.825
Aandelen en vastgoedrisico	60.356	60.333
Valutarisico	20.300	19.594
Grondstoffenrisico	-	-
Kredietrisico	18.013	22.112
Verzekeringstechnisch risico	12.697	12.803
Liquiditeitsrisico	-	-
Concentratierisico	-	-
Operationeel risico	-	-
Actief beheer risico	6.465	5.626
Diversificatie effect	-49.129	-48.385
Totaal vereiste buffers	81.413	82.908
Voorziening pensioenverplichtingen	432.072	430.188
Vereist vermogen	513.485	513.096
Aanwezig vermogen	502.143	479.124
Solvabiliteit	-11.342	-33.972

Beleggingen

Het beleggingsbeleid is gericht op het op lange termijn behalen van een beleggingsrendement dat hoger is dan de groeivoet van de verplichtingen. Het verschil in rendement op de beleggingen en de groeivoet van de verplichtingen komt tot uiting in de dekkingsgraad van het fonds. Het beleggingsbeleid is gericht op het beheersen van dit verschil in rendement tussen beleggingen en verplichtingen.

Beleggingsstrategie

Het strategisch beleggingsbeleid is vastgesteld op basis van de resultaten van een Asset & Liability Management studie. Het beleid dat uit deze studie volgde kan als volgt worden samengevat:

	Strategische mix 31-12-2017	Strategische mix 31-12-2016
Vastgoedbeleggingen	10%	10%
Aandelen	30%	30%
Vastrentende waarden	60%	60%
Totaal	100%	100%
Afdekking renterisico in % van de nominale verplichtingen	60%	60%

Het strategisch beleggingsbeleid is in 2017 niet gewijzigd.

Duurzaam beleggen

Begin 2017 heeft het bestuur in een themabijeenkomst 'Duurzaamheid' haar beleggingsuitgangspunt, inzake maatschappelijk verantwoord beleggen herijkt. Het bestuur wenst ongewijzigd invulling te geven aan het beleggingsbeleid middels het participeren in beleggingsfondsen. Het pensioenfonds heeft aandacht voor duurzaamheid bij haar beleggingen en is zich daarbij van haar maatschappelijke rol en de verantwoordelijkheid die daarbij hoort. Het bestuur wil meer doen dan het wettelijk minimum, maar de implementatie moet wel

praktisch haalbaar zijn. Daarom:

- heeft het pensioenfonds de maatschappelijke verantwoordelijkheid benoemd in zijn beleggingsbeleid;
- integreert het pensioenfonds maatschappelijke verantwoordelijkheid als aanvullend criterium in zijn beleggingsbesluitvorming (naast o.m. verwacht rendement, kosten en operationele overwegingen);
- legt het pensioenfonds jaarlijks verantwoording af over het gevoerde beleid.
- Marginaal hogere kosten voor de beleggingen zijn toegestaan, op voorwaarde dat het verwachte mee rendement van duurzame of verantwoorde beleggingsoplossingen kan worden vastgesteld.
- Het bestuur realiseert zich dat de mogelijkheden en inzichten omtrent verantwoord beleggen evolueren. Het evalueert daarom ieder jaar het verantwoord beleggingsbeleid.

Het bestuur zal bovengenoemde uitgangspunten, waar mogelijk, hanteren bij aankomende selectie- en implementatievraagstukken.

In 2017 is de diversificatie binnen de vastrentende portefeuille vergroot door een belang te nemen in Nederlandse hypotheeklen. Hagee heeft € 25 miljoen in dit fonds belegd. De strategische mix en de feitelijke mix kunnen als volgt worden samengevat:

(x € 1.000,-)			
Categorie	Waarde	2017	
		Feitelijk	Strategisch
Vastgoedbeleggingen	45.980	9,1%	10%
Aandelen	162.614	32,4%	30%
Wereldwijd	137.463	27,3%	24%
Opkomende markten	25.151	5,1%	6%
Vastrentende waarden	293.488	58,5%	60%
Korte looptijd	139.540	27,9%	25%
Lange looptijd	128.040	25,5%	30%
Hypotheeklen	25.908	5,1%	5%
Totaal	502.082	100,0%	100%
Afdekking renterisico in % van de nominale verplichtingen		54,9%	60%

Als de feitelijke beleggingsmix buiten de bandbreedtes van de strategische mix valt, moet deze worden aangepast. Ultimo 2017 bevonden alle beleggingen zich op hoofdcategorieën binnen de vastgestelde bandbreedtes.

Ondanks de stijging in 2017 bevindt de rente zich nog steeds op historisch lage waarden. De daling van de rente naar deze waarden heeft bijgedragen aan het beleggingsrendement van fonds. Evenzeer zal een stijging van de rente negatief bijdragen aan het beleggingsrendement. Dit is in het verslagjaar tot uiting gekomen in het negatieve rendement op de vastrentende waarden. De huidige lage rentes en de verwachtingen voor de toekomst zijn reden geweest om te kijken naar alternatieven voor de traditionele beleggingen in vastrentende waarden. Als alternatief heeft het bestuur gekozen voor een belegging in Nederlandse hypotheeklen. Belangrijk argument voor de keuze is dat de rentevergoeding voor hypotheeklen structureel boven het niveau van staatsobligaties ligt.

Daarnaast draagt de hypotheekportefeuille bij aan de afdekking van het renterisico. Weliswaar is de duration

relatief kort en daarmee de impact op de afdekking van het renterisico beperkt maar de hypotheekportefeuille passen wel in het streven van het bestuur om de afdekking weer op strategisch niveau te brengen.

Vanwege de lage correlatie met andere beleggingscategorieën draagt de hypotheekportefeuille bij aan diversificatie van de vastrentende waarden.

De hypotheekportefeuille is gefinancierd vanuit het kassaldo en door verkopen vanuit zowel de aandelenportefeuille als vanuit de portefeuille vastrentende waarden. Door de onttrekking aan de aandelenportefeuille zijn de verschillende beleggingsstijlen meer met elkaar in evenwicht gebracht.

Rendement

Het rendement op de beleggingsportefeuille bedroeg 3,5%, ten opzichte van de benchmarkrendement ad 2,8% betekent dit een outperformance van 0,7%.

Alle beleggingscategorieën hebben bijgedragen aan de outperformance. Op niveau van de subcategorieën hebben de beleggingen in vastrentende waarden met een lange looptijd en de aandelen in opkomende markten een underperformance laten zien.

Het rendement kan toegeschreven worden aan de volgende categorieën:

Beleggingscategorie	2017	
	Rendement	Benchmark
Vastgoedbeleggingen	6,7%	5,2%
Aandelen	10,9%	10,6%
Vastrentende waarden	-1,1%	-1,5%
Totaal	3,5%	2,8%

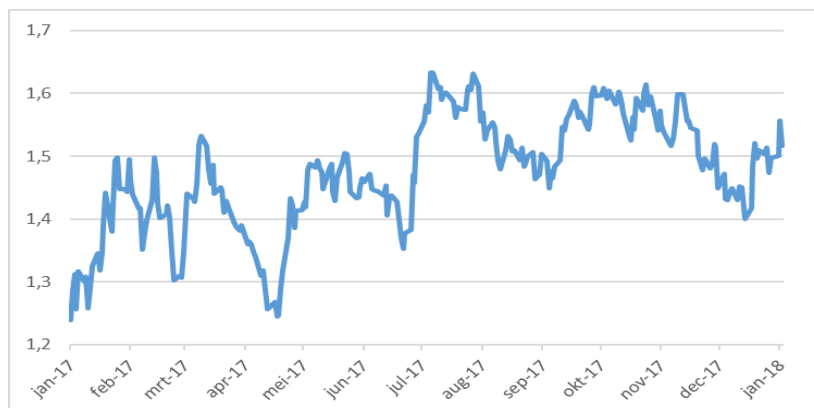
De afdekking van het renterisico is vormgegeven door beleggingen in een obligatiefonds waarbij voor verlenging van de duratie gebruik wordt gemaakt van renteswaps. Het rendement van dit deel van de portefeuille kan gesplitst worden naar het rendement op de obligatieportefeuille en het rendement van de swap-portefeuille. In 2017 bedroegen deze rendementen 0,5% op de obligatieportefeuille en -4,2% op de swapportefeuille.

Terugblik op de financiële markten

Renteontwikkeling

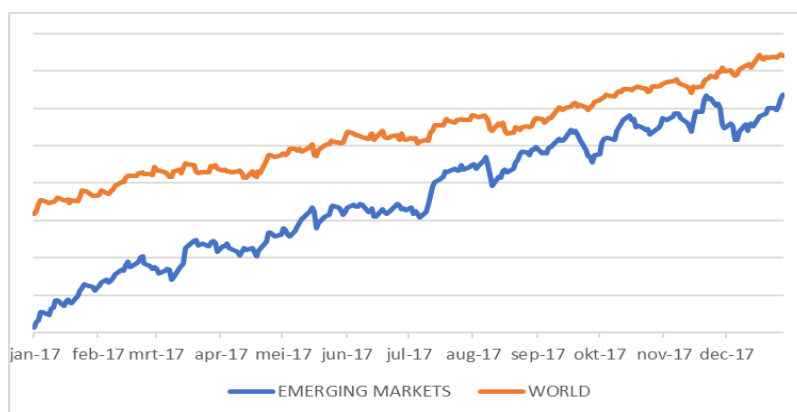
De wereldwijde economische groei vertoonde in 2017 een verdere versnelling. Ondanks de versnelling neemt de inflatie nog nauwelijks toe. De centrale banken van de Verenigde Staten, de Europese Unie, Japan en Groot-Brittannië blijven dan ook doorgaan met stimuleringsmaatregelen. De stimulering wordt wel langzaam afgebouwd (V.S.) of de banken bereiden de markten voorzichtig voor op een afbouw (E.U.). Mede onder invloed van het beleid van de centrale banken en de verwachtingen hieromtrent zijn de rentetarieven licht gestegen. Dit komt tot uiting in een negatieve waardeontwikkeling voor de vastrentende waarden in combinatie met een wat lagere voorziening voor de pensioenverplichtingen.

Onderstaande grafiek van de 30-jaar swaprente illustreert het renteverloop gedurende 2017:



Aandelenmarkten

Onderstaande grafiek illustreert het koersverloop van de MSCI voor aandelen wereldwijd en voor opkomende markten.



De wereldwijde aandelenmarkten hebben in 2017 goed gepresteerd. Het gunstige economische klimaat werd nog versterkt door een stabiel politiek klimaat en de voor het bedrijfsleven gunstige belastingmaatregelen in de Verenigde Staten. De aandelen in opkomende markten hebben de beste prestatie laten zien in 2017. Op langere termijn gezien lopen de benchmarks nog wel achter op de wereldwijde benchmarks.

Beoordeling controlemaatregelen vermogensbeheerders

Het is voor het bestuur van belang zich een beeld te vormen van de werking van de interne controlemaatregelen bij de vermogensbeheerders. Daartoe zijn bij de vermogensbeheerders jaarverslagen en verklaringen opgevraagd omtrent de werking van de AO/IC. Deze verklaringen zijn opgesteld aan de hand van (internationale) standaarden zoals SSAE 16 en ISAE3402.

Daarnaast krijgt de beleggingsadviescommissie ieder halfjaar een rapportage over de vermogensbeheerders waarin sterke en zwakke punten en issues in de organisatie van de vermogensbeheerders uiteengezet worden.

De rapportages van de vermogensbeheerders in combinatie met de die van de beleggingsadviseurs geven het bestuur voldoende aanleiding om te blijven vertrouwen op de vermogensbeheerders.

Vooruitblik 2018

Economische ontwikkelingen

Aandelenmarkten hebben in 2017 goed gepresteerd. Met name in de Verenigde Staten zijn de koersen sterk gestegen en zijn weer “all time high” niveaus bereikt. Het bestuur verwacht ook voor het komende jaar nog positieve ontwikkelingen op de aandelenmarkten al zullen deze minder zijn dan in 2017. De markten lijken de gunstige ontwikkelingen van de bedrijfswinsten voor de komende tijd al te hebben in geprijsd. Rendement op aandelen zal dan hoofdzakelijk uit dividenden moeten komen en niet zozeer uit koersontwikkelingen.

Europa loopt met de ontwikkelingen achter op de Verenigde Staten. De voorspoedige economische ontwikkelingen zijn later ingezet dan in de Verenigde Staten en ook is de groei gematigder geweest. Ten opzichte van historische koersen is er voor aandelen nog ruimte om verder te groeien.

Het bestuur verwacht een verdere afbouw van de stimuleringsmaatregelen van de FED en ECB. Naar verwachting zal de rente in de komende periode langzaam gaan oplopen. Vastrentende waarden kunnen dan weer een alternatief worden voor beleggingen in aandelen. Ook dit effect zal een matigde werking hebben op de koersontwikkelingen van aandelen.

Een stijgende rente is voor Hagee een positieve ontwikkeling. Ondanks dat de obligatieportefeuille in waarde zal dalen, dalen de verplichtingen sneller in waarde. De dekkingsgraad zal hierdoor verder stijgen in 2018.

Pensioenregeling

Sociale partners hebben besloten de pensioenleeftijd te verhogen naar 68 jaar. Begin 2018 zal dit geformaliseerd worden in een reglement en uitvoeringskomsten met de werkgevers.

Aansluitend aan het besluit van de sociale partners heeft de werkgever aan het bestuur verzocht de aanspraken op 65 en 67 te converteren naar 68 jaar. Het gevolg van dit besluit is dat op het uniform pensioenoverzicht alleen de aanspraak op 68 jaar wordt vermeld in plaats van separate afspraken op 65, 67 en 68 jaar. De conversiefactoren zijn berekend op basis van dezelfde rentestand als de flexibiliseringsfactoren. Hierdoor wordt bereikt een eventueel terugnruilen in 2018 resulteert in hetzelfde pensioen als voor de conversie. Deze rentestand wijkt wel af van de rentestand per ultimo jaar zodat er een klein resultaat op de conversie ontstaat.

Wet- & regelgeving

Markets in Financial Instruments Directive II (MIFID II)

OP 3 januari 2018 is de Markets in Financial Instruments Directive II in werking getreden. Het doel hiervan is het vergroten van de bescherming van beleggers door nieuwe gedragsregels voor vermogensbeheerders. Vermogensbeheerders zijn onder de nieuwe wetgeving verplicht om inzicht te geven in de kosten en transacties.

Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG)

Op 25 mei 2018 wordt de AVG van kracht. Deze wetgeving stelt eisen aan de (persoonlijke) data die door het fonds wordt opgeslagen. Niet alleen moet inzichtelijk zijn welke persoonlijke data van deelnemers wordt opgeslagen ook de interne processen moeten in kaart worden gebracht. De overeenkomsten met de werkgevers en leveranciers worden aangepast op deze wetgeving. Met de leverancier van de programmatuur voor de pensioenadministratie wordt een nieuw contract afgesloten waarin afspraken zijn opgenomen over de manier van omgaan met persoonlijke gegevens.

Wet waardeoverdracht klein pensioen

Met ingang van 1 maart 2018 treedt de wet waardeoverdracht klein pensioen deels in werking. De wet bevestigt eveneens dat conversie van pensioen naar een hogere pensioenleeftijd niet wordt beschouwd als een collectieve waardeoverdracht. Pensioenfondsen kunnen deze conversie uitvoeren zonder daarvoor instemming van de deelnemers te vragen. Met name het deel van de wet dat voorziet in het laten vervallen van kleine pensioenen

(≤ € 2 bruto per jaar) en de automatische waardeoverdracht treedt per 1 januari 2019 in werking.

Asset & Liability Management studie

In 2017 zijn voorbereidingen getroffen voor een Asset & Liability Management studie waarmee in 2018 is gestart. Bij de bepaling van de risicohouding voor deze studie zijn ook de sociale partners en het verantwoordingsorgaan betrokken. Ook zal een nieuw onderzoek naar de risicobereidheid onder de deelnemers worden uitgevoerd.

Communicatie

In 2018 hoopt het bestuur een nieuwe website te realiseren. Deze website moet het fonds de mogelijkheid bieden om het uniforme pensioenoverzicht in een persoonlijke omgeving aan de deelnemer aan te bieden. Een ander nieuw onderdeel voor de website wordt een pensioenplanner waarin deelnemers op basis van de gegevens van het uniform pensioenoverzicht zelf de resultaten van de flexibiliseringsmogelijkheden kan berekenen.

Toekomst pensioenstelsel

Volgens het regeerakkoord voor het kabinet Rutte III blijven de afspraken over een pensioenstel een zaak van de sociale partners. Volgens het akkoord moeten verplichtstelling, collectieve risicodeling en fiscale ondersteuning behouden blijven. Onderwijl duurt de discussie voort en lijkt de tendens naar een collectief stelsel dat op het huidige lijkt steeds sterker te worden.

Amstelveen, 29 juni 2018

Hageestichting
Pensioenfonds

Drs. G.Th.F.M. Groot
Voorzitter

Mr. Mw. M.M. Oude Reimer
Secretaris

J.J. Labree
Lid

Drs. G.R. de Vries
Lid

Drs. T. Melchior
Penningmeester

Ing. R. van Groningen
Lid

Drs. W. Korving
Lid

Verantwoording & Toezicht

Verslag van het verantwoordingsorgaan

In 2017 zijn de belangrijkste onderwerpen waarmee het verantwoordingsorgaan zich bezig heeft gehouden het vaststellen van de premie voor 2018 en de jaren daarna, de verhoging van pensioenleeftijd naar 68, het beleggingsbeleid als onderdeel van de Missie, Strategie en Visie van de Hagee Stichting en het beleggingsbeleid in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO).

In 2013 zijn de sociale partners (werkgever en centrale ondernemingsraad) een collectieve defined contribution regeling overeengekomen met een premievaste periode van 5 jaar. Eind 2017 liep deze premievaste periode af en hebben de sociale partners overlegd over een nieuwe premie. Dit overleg is gevoerd op basis van een notitie van het bestuur waarin de ontwikkelingen van de premie en pensioenopbouw zijn geschetst in het licht van de economische verwachtingen.

Eind 2017 zijn de sociale partners een beperkte stijging van de premie en daaraan gekoppeld een (verwachte) daling van de pensioenopbouw overeengekomen.

Hoewel het verantwoordingsorgaan bij de totstandkoming van de overeenkomst tussen de sociale partner geen rol heeft, heeft het verantwoordingsorgaan de adviesaanvraag over de uitvoeringsovereenkomst aangegrepen om kritische kanttekeningen te plaatsen bij de overeenkomst.

- Een (verwachte) lagere pensioenopbouw kan door de fiscale beperkingen niet in de toekomst worden ingehaald. Het verantwoordingsorgaan vraagt zich af of de werknemers zich hiervan voldoende bewust zijn geweest.
- Tijdens de onderhandelingen is er bij de centrale ondernemingsraad onvoldoende begrip geweest voor de lange termijn effecten van de (verwachte) lagere opbouw. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat hier een taak voor het fonds ligt om het begrip over de regeling te vergroten.
- Het verantwoordingsorgaan is van mening de centrale ondernemingsraad onvoldoende contact heeft gehad met haar achterban over de gevolgen van de wijzigingen. Het verantwoordingsorgaan vreest dat werknemers hierdoor pas de consequenties op hun toekomstig beseffen als er geen mogelijkheid meer is om zelf maatregelen te nemen.

Het verantwoordingsorgaan heeft wel een positief advies uitgebracht over de uitvoeringsovereenkomst.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2017 deelgenomen aan de themabijeenkomsten van het bestuur. Onderwerpen van deze bijeenkomsten waren MVO, “missie, visie en strategie” en “premiebeleid, financiering en financierbaarheid”.

Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van de denkrichtingen van het bestuur over de hiervoor genoemde gebieden. De onderwerpen “missie, visie en strategie” en het “premiebeleid, financiering en financierbaarheid” zijn inmiddels geconcretiseerd in beleid en/of besluiten waarin het verantwoordingsorgaan haar inbreng heeft kunnen geven.

Het bestuur heeft in 2017 advies gevraagd over haar voorgenomen besluit om de Visitatiecommissie Holland (VCH) te contracteren als visitatiecommissie. Het verantwoordingsorgaan heeft positief advies gegeven over de keuze voor VCH. Het verantwoordingsorgaan heeft niet apart met de visitatiecommissie gesproken.

Begin 2018 is het verantwoordingsorgaan actief betrokken geweest bij de uitgevoerde ALM-studie en bij een workshop over risicobereidheid.

Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van alle bestuursverslagen, maandelijks risicodashboards, de jaarstukken van 2017 en allerhande andere informatie over ontwikkelingen in de pensioenwereld. Wij zijn zowel het bestuur als het pensioenbureau erkentelijk voor de wijze waarop wij worden geïnformeerd.

Het verantwoordingsorgaan is op basis van alle beschikbare informatie van mening dat het bestuur haar taken in 2017 op correcte wijze heeft uitgevoerd en daarmee de belangen van alle deelnemers op evenwichtig wijze heeft weten te behartigen.

Amstelveen, 29 juni 2018

Het Verantwoordingsorgaan Pensioenfonds Hagee Stichting,

L. Coppoolse	Uitkeringsgerechtigden, voorheen Technische Unie B.V.
H.-J. Koeman	Werknemers, Verkoop leider Hilversum, Technische Unie B.V.
A. Vos	Werkgever, Applicatie Architect, SNIS

Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan.

Bij de kritische kanttekeningen die het verantwoordingsorgaan heeft gemaakt ten aanzien van de totstandkoming van de nieuwe pensioenregeling en premie tekent het bestuur aan dat dit het resultaat is van de onderhandelingen tussen werkgever en werknemers. Het bestuur concludeert dat de sociale partners bij hun overeenkomst andere aannames ten aanzien van de ontwikkeling van de rente hebben gemaakt. Waar het bestuur heeft aangenomen dat de rente zeer beperkt zou stijgen, gaan sociale partners uit van een sterkere stijging waardoor het kostendekkende niveau van de premie lager uitvalt en de opbouw hoger.

Het bestuur spreekt de wens uit de prettige samenwerking met het Verantwoordingsorgaan ook in 2018 te kunnen voortzetten.

Verslag van de visitatiecommissie

1. Inleiding

Het bestuur van Hagee Stichting Pensioenfonds (hierna: het Fonds) heeft VCHolland en daarmee de leden van de visitatiecommissie de opdracht verstrekt om een visitatie uit te voeren in het kader van de driejaarscyclus zoals met het Fonds is overeengekomen.

De visitatiecommissie (VC) heeft tot (wettelijke) taak toezicht te houden op (de totstandkoming van) het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het Fonds. De VC is ten minste belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever en in het jaarverslag. Het intern toezicht vervult zijn taak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het Fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. VCHolland heeft voor de uitvoering van visitaties een werkwijze ontwikkeld die uiteindelijk uitmondt in een rapportage over de bevindingen en het oordeel van de VC. De visitatieperiode strekte zich uit tot de op 18 april 2018 beschikbare gestelde informatie met betrekking tot de periode tot en met 31 december 2017.

2. Oordeel/Bevindingen

Samenvattend oordeel:

De VC is van oordeel dat het beleid van het bestuur voldoende evenwichtig en op een zorgvuldige manier tot stand is gekomen en uitgevoerd. De VC heeft geen majeure constatering met betrekking tot de algemene gang van zaken in het Fonds en de risicobeheersing.

a. Follow up vorige visitatie

Het Fonds heeft de aanbevelingen van de VC op een gestructureerde wijze afgewogen en de opvolging gemotiveerd op een actielijst opgenomen met een valide prioriteitsstelling.

b. Algemene gang van zaken

Het Fonds reageert adequaat op wijzigingen in wet- en regelgeving die aanleiding geven tot aanpassing in de fondsdocumenten en volgt de interne en externe ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor het Fonds voldoende. Vanwege de financiële positie van het Fonds is een herstelplan van toepassing maar het bestuur acht herstel binnen de hersteltermijnen mogelijk. De VC constateert dat het Fonds voldoende aandacht aan haar toekomstbestendigheid besteedt. De VC volgt in principe de mening van het Fonds dat het proces van opdrachtaanvaarding en toetsen van de opdracht aan doelstellingen en uitgangspunten in de visitatieperiode overeenkomstig de normen in de Pensioenwet heeft plaatsgevonden. De VC heeft echter haar bedenkingen over de nieuw vastgestelde CDC-premie in relatie tot het ambitieniveau van de pensioenregeling en de onvoorwaardelijke opdrachtaanvaarding. De VC doet een paar aanbevelingen ter zake.

c. Governance

De VC volgt het Fonds in haar mening dat de organisatie adequaat is ingericht om goed bestuur en een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen. De belangen van de verschillende betrokken partijen worden door het Fonds evenwichtig afgewogen. Het bestuur betreft het verantwoordingsorgaan tijdig in haar besluitvorming en voorziet haar van de nodige documentatie. Het Fonds heeft een deugdelijk uitbestedingsbeleid geformuleerd en is voldoende in control met betrekking tot haar uitbestedingspartners. Wel dient het Fonds naar de mening van de VC nog uitvoering te geven aan de wettelijke eis invulling te geven aan de beloningscomponenten en -elementen waaraan zij het

beloningsbeleid van haar uitbestedingspartners toetst.

d. Geschiktheid

De VC is van oordeel dat het Fonds voldoende doet om de geschiktheid en betrouwbaarheid van de leden van de fondsorganen en de fondsorganen als geheel te waarborgen. Wel doet de VC nog een aanbeveling om het geschiktheidsplan met een aantal onderdelen aan te vullen en de geschiktheidsmatrix en opleidingsplannen te actualiseren.

e. Beleggingen

De VC volgt het Fonds in haar oordeel dat zij voldoet aan de normen met betrekking tot de beleggingscyclus met de stappen beleidsvorming, implementatie, monitoring, uitbesteding en evaluatie. De beleggingsstrategie sluit aan op de missie en voldoet aan de prudent person regel. Het Fonds vertaalt het strategische beleggingsbeleid naar een concreet beleggingsplan met de kaders en doelstellingen, het proces en de uitvoering, de monitoring en verantwoording en het risicomanagement. Het Fonds heeft adequaat uitvoering gegeven aan de aanbevelingen inzake het beleggingsbeleid bij de vorige visitatie. De VC doet nog wel een aanbeveling om met Willis Towers Watson afspraken te maken over de jaarlijks te verstrekken rapportages.

f. Risico's

Het Fonds heeft in algemene zin voldoende oog voor risicobeheer en voldoet aan de meeste normen. Dat geldt zowel voor de financiële als de niet-financiële risico's, waaronder integriteitsrisico's en ICT-risico's. De VC constateert daarbij wel dat onder andere de vastlegging van de integrale risicomanagementstrategie van met name de niet-financiële risico's ontbreekt, het risicomanagement nog geen regulier onderdeel van de beleidsvoering is en de governance van het risicomanagement in het licht van komende nieuwe regelgeving aandacht behoeft. Het Fonds heeft in algemene zin voldoende oog voor de beheersing van de uitbestedingsrisico's. De VC komt tot het oordeel dat een en ander voor verbetering vatbaar is nu het Fonds de risicorapportages niet toetst aan haar eigen risico-universum.

g. Communicatie

Naar de mening van de VC voert het Fonds een adequaat communicatiebeleid en voldoet zij aan de normen inzake zorgplicht en informatie aan individuen. Wel doet de VC een aanbeveling inzake de actualisering van het communicatiebeleid en de beoordeling of aan de norm van evenwichtigheid wordt voldaan. Met de opzet van een nieuwe website in 2018 beoogt het Fonds een verbetering in de te publiceren informatie aan te brengen. De VC doet in dat kader de aanbeveling de huidig beschikbaar gestelde informatie nog eens aan de AFM checklist op volledigheid te toetsen.

De visitatiecommissie

Frans Lemkes

Herma Polee (voorzitter)

Frank Rijksen

Reactie van het bestuur

Het bestuur is content met het algemene oordeel van de visitatiecommissie dat het beleid op voldoende evenwichtige en zorgvuldige wijze tot stand is gekomen en uitgevoerd. De visitatiecommissie heeft enkele aanbevelingen gedaan welke in de komende periode opgevolgd worden.

Het bestuur geeft hier een reactie op 2 van de opmerkingen van de visitatiecommissie.

De visitatiecommissie heeft opgemerkt dat het fonds in de concept pensioenregeling uitgaat van een opbouw van 1,875%. Op basis van het cijfermateriaal dat aan de sociale partners ter beschikking is gesteld lijkt een (gemiddelde) opbouw van 1,68% realistischer. Het bestuur merkt op dat het sociale partners bij het vaststellen van de nieuwe regeling en premie andere verwachtingen hebben gehad ten aanzien van de economische ontwikkelingen. Het bestuur heeft hieraan recht willen doen door in het reglement de mogelijkheid open te houden om meer pensioen op te bouwen. Om te voorkomen dat deelnemers de pensioenopbouw te positief inschatten zal een voorbehoud bij de opbouw worden vermeld.

Het bestuur heeft zichzelf als doelstelling gegeven om deelnemers een zo goed mogelijk pensioen te bieden. De opdrachtaanvaarding gaat uit de missie, binnen het raamwerk van de regeling dat de sociale partners overeen zijn gekomen. Het bestuur is van mening dat zij binnen dit raamwerk nog steeds kan voldoen aan de missie al zal de pensioenopbouw lager zijn dan volgens de wettelijke normen mogelijk is.

De visitatiecommissie beveelt de risicomanagementstrategie met de hele risico-cyclus vast te leggen. Risicomanagement moet een onderdeel worden van de dagelijkse beleidsvorming door dit periodiek te bespreken in de bestuursvergaderingen. Dit niet alleen voor de financiële risico's maar ook voor de niet-financiële risico's.

Het bestuur meent een aanzet gegeven te hebben tot het risicobewustzijn van het bestuur door het benoemen van een (financieel-)risicomanager. De wijze waarop deze functie ingevuld zal worden is nog in ontwikkeling. Naar verwachting zal in de 2^{de} helft van 2018 een nadere invulling plaatsvinden. In eerste instantie richt de risicomanager zich alleen op de financiële risico's het is de bedoeling dat dit ook uitgebreid gaat worden met de niet financiële risico's.

Jaarrekening

Balans per 31 december 2017

De balans is opgesteld na bestemming van het saldo van baten en lasten.

		(x € 1.000,-)	
	Ref.	31-12-2017	31-12-2016
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds			
Vastgoedbeleggingen		45.980	43.649
Aandelen		162.614	157.422
Vastrentende waarden		<u>293.488</u>	<u>277.584</u>
	1	502.082	478.655
Vorderingen en overlopende activa			
Vorderingen uit herverzekering		-	996
Overige vorderingen		<u>5.165</u>	<u>397</u>
	2	5.165	1.393
Overige activa			
Liquide middelen	3	2.368	3.165
Totaal activa		<u>509.615</u>	<u>483.213</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves			
Wettelijke en statutaire reserves		70.071	48.936
Premiedepot		<u>1.749</u>	<u>3.458</u>
	4	71.820	52.394
Technische Voorzieningen			
Voorziening pensioenverplichtingen	5	432.072	430.188
Overige schulden en overlopende passiva	6	<u>5.723</u>	<u>631</u>
Totaal passiva		<u>509.615</u>	<u>483.213</u>

Staat van baten en lasten over 2017

		(x € 1.000,-)	
	Ref.	2017	2016
Baten			
Premiebijdragen	9	15.081	13.881
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	10	16.664	38.303
Overige baten	11	176	442
Totaal baten		31.921	52.626
Lasten			
Pensioenuitkeringen	12	11.009	10.800
Pensioenuitvoeringskosten	13	460	503
Toevoeging pensioenopbouw		15.862	13.029
Rentetoevoeging		-959	-258
Mutatie overdracht van rechten		1.379	494
Benodigd voor toeslagen		2.041	-
Conversie pensioenleeftijd 68		312	
Opslag i.v.m. aanpassing overlevingskansen		-	1.859
Overige mutaties		75	118
Vrijval voor pensioenuitkeringen		-10.947	-10.722
Vrijval voor pensioenuitvoeringskosten		-274	-266
Wijziging marktrente		-5.605	35.935
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	14	1.884	40.189
Saldo overdrachten van rechten	15	-1.391	-470
Overige lasten	16	533	501
Totaal lasten		12.495	51.523
Totaal Saldo van baten en lasten		19.426	1.103

Bestemming van het saldo van baten en lasten:

<i>Algemene reserves</i>	21.135	547
<i>Premiedepot</i>	-1.709	556
	19.426	1.103

Kasstroomoverzicht

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	15.079	13.885
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	1.461	3.276
Betaalde pensioenuitkeringen	-11.005	-10.802
Betaald in verband met overdracht van rechten	-70	-122
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-426	-550
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	1.158	766
Betaalde premies herverzekering	-533	-503
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	5.664	5.950
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	27.564	14.257
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	693	1.204
Aankopen beleggingen	-34.894	-20.787
Betaalde kosten van vermogensbeheer	176	-270
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-6.461	-5.596
Mutatie liquide middelen	-797	354
 Totaal liquide middelen per 1 januari	 3.165	 2.811
Totaal mutatie liquide middelen	-797	354
 Totaal liquide middelen per 31 december	 2.368	 3.165

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

Algemene toelichting

Activiteiten

Hagee Stichting is statutair gevestigd in Amstelveen, Bovenkerkerweg 10-12. De stichting is ingeschreven bij het stichtingenregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41199361. Het doel van Hagee Stichting is het verlenen van pensioenaanspraken en het verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de aangesloten werkgevers, Technische Unie B.V., Sonepar Nederland Information Services B.V. en Otra N.V., Van Egmond Elektrogroothandel B.V. en GEWI B.V.

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ), uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving. De jaarrekening is opgesteld in (eenheden van 1.000) euro's.

Beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. De overige activa en passiva worden gewaardeerd op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen, waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingen en veronderstellingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt het bestuur van het pensioenfonds zich verschillende oordelen en maakt schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Schattingswijziging

Per 1 januari 2018 is de reglementaire pensioenleeftijd verhoogd van 67 naar 68 jaar. Naar aanleiding van deze wijziging heeft het bestuur besloten de opgebouwde aanspraken 65 jaar en 67 jaar collectief en actuariel neutraal te converteren naar pensioenaanspraken met ingangslleeftijd 68 jaar. Het bestuur heeft besloten de conversietarieven te baseren op de rentetermijnstructuur van 30 september 2017. Hiermee is bereikt dat het effect van terugruilen in het jaar 2018 voor de deelnemers neutraal is. De gekozen systematiek heeft een effect op de technische voorzieningen tot gevolg:

	Effect op de technische voorziening
Conversie naar 68 jaar:	312
Totaal	312

Opname van actief, verplichting, bate of last.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Vreemde valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Niet-monetaire activa die volgens de actuele waarde worden gewaardeerd in een vreemde valuta worden omgerekend tegen de wisselkoers op het moment waarop de actuele waarde werd bepaald.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Het fonds belegt alleen in participaties van beleggingsinstellingen waarbij geen sprake is van objectief vast te stellen frequente marktnoteringen. De waardering van de participaties vindt plaats op basis van de marktwaardes van de onderliggende beleggingen. Waar geen marktwaardes beschikbaar zijn vindt waardering van de beleggingen plaats op basis van waarderingsmodellen en –technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten en het gebruik van schattingen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming en kunnen niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van de verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

Niveau 1: de waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.

Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen zijn onroerende zaken die worden aangehouden om waardeinstijgingen te realiseren. Deze beleggingen betreffen participaties in vastgoedfondsen. Bij aanvang van de belegging wordt de waardering gebaseerd op de verkrijgingsprijs inclusief de transactiekosten. Vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd op reële waarde zijnde de marktwaarde. Marktwaarde wordt onder meer gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beleggingen in indirect (beursgenoteerd) vastgoed betreffen beleggingen in participaties van beleggingsinstellingen. De waardering van de participaties wordt afgeleid van de beurswaarde per balansdatum van de onderliggende beursgenoteerde aandelen. Deze participaties in beursgenoteerd vastgoed worden bij indeling naar waarderingsniveaus ingedeeld als niveau 2, de participaties in niet-beursgenoteerd vastgoed worden ingedeeld als niveau 3.

Aandelen

Het fonds belegt alleen in participaties van beleggingsinstellingen. De waardering van de participaties wordt afgeleid van de beurswaarde per balansdatum van de onderliggende beursgenoteerde aandelen. Deze participaties worden bij de indeling naar waarderingsniveaus ingedeeld als niveau 2.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsinstellingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden betreffen participaties in beleggingsinstellingen welke zijn gewaardeerd op reële waarde zijnde de beurswaarde van de onderliggende stukken. Het waarderingsniveau van deze beleggingen kan worden geclassificeerd als niveau 2. De waarde van de participaties wordt bepaald op basis van de marktwaarde van de onderliggende stukken.

Waardering van hypothecaire leningen vindt plaats op basis van kostprijs minus de aflossingen.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

In de portefeuille vastrentende waarden zijn derivaten begrepen ten behoeve van de afdekking van het renterisico. Voor het afdekken van het renterisico worden interest rate swaps en futures gebruikt. Interest rate swaps worden gewaardeerd op marktwaarde, die is gebaseerd op de contante waarde van de verwachte kasstromen, onder aftrek van op de balansdatum eventueel verdiende respectievelijk verschuldigde interest. Futures worden gewaardeerd op marktwaarde. De marktwaarde wordt bepaald aan de hand van de notering op een beurs of een andere gereguleerde markt.

Bruikleen van beleggingen

Enkele vermogensbeheerders hebben de contractuele mogelijkheid om beleggingen tijdelijk in bruikleen te geven. Als zekerheid ontvangen de beheerders een onderpand dat de waarde van de uitgeleende stukken (meer dan) volledig dekt.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen uit hoofde van beleggingen

De vorderingen uit hoofde van beleggingen worden opgenomen tegen de nominale waarde. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid. Na de eerste verwerking zijn de vorderingen gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel met een looptijd korter dan twaalf maanden. Zij worden onderscheiden van Liquide middelen beschikbaar voor beleggingen. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Eventuele rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen. Het jaarresultaat zal, na de mutatie van het premiedepot, toegevoegd of onttrokken worden aan de algemene reserve.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 BW en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Het premiedepot is een reserve die wordt gevormd uit het verschil tussen de kostendekkende premie en de feitelijke premie. De mutatie van het premiedepot wordt gefinancierd vanuit de premie en het beleggingsresultaat van het fonds. Het premiedepot kan niet negatief worden. Het premiedepot is een reserve die niet meegenomen wordt in de berekening van de dekkingsgraad.

Door het pensioenfonds is besloten geen herwaarderingsreserve (conform artikel 2:390 lid 1 BW) op te nemen omdat dit op grond van artikel 146 van de Pensioenwet niet verplicht is voor pensioenfondsen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (VPV) wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste

inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur per 31 december 2017 zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt. In deze rentetermijnstructuur is voor de looptijden vanaf 20 jaar gebruik gemaakt van de zogenaamde Ultimate Forward Rate-methode.

Bij de berekening van de VPV is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum bestaande indexatiebesluiten zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige pensioenopbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De VPV is gebaseerd op de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De gehanteerde marktrente die gebaseerd is op de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB, rekening houdend met de verschillende looptijden van de uitkeringen.
- Overlevingstafels, te weten de AG-Prognosetafel 2016 inclusief Willis Towers Watson ervaringssterfte.
- Hantering van voorwaardelijke toeslagverlening van de pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds streeft naar toeslagverlening voor de actieve en inactieve deelnemers op basis van de "prijsindex". Het maximum van het pensioensalaris is mede afhankelijk gesteld van de prijsindex als gedefinieerd in de pensioenreglement. Het pensioensalaris van vervroegd uitgetreden en arbeidsongeschikten wordt aangepast aan de hand van de loonindex. Daarbij wordt voor bepaling van de pensioengrondslag de laatst geldende franchise gehanteerd. De onvoorwaardelijke toeslagen voor de WAO-hiaatregeling zijn wel in de technische voorzieningen opgenomen.
- Voor iedere deelnemer wordt ongeacht de burgerlijke staat een voorziening pensioenverplichting ter zake van het partnerpensioen aangehouden.
- Kostenopslag ter grootte van 2,5 % van de VPV (2015 2,5%) in verband toekomstige administratie- en excassokosten.
- Er is sprake van voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid. Voor volledig en duurzame arbeidsongeschikten is sprake van vrijstelling van premiebetaling. Voor de overige arbeidsongeschikten geldt de normale pensioenpremie.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking zijn schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan hen in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn

toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waarde wijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden kosten die verband houden met het beheer van het vermogen verrekend met de desbetreffende vermogensbeheerders.

Verrekening van kosten

De directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend met de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies en valutaverschillen.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging en indexatie

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur (berekend op basis van de UFR-methodiek) van interbancaire swaps primo boekjaar. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

De toeslag voor indexatie wordt pas in de staat van baten en lasten opgenomen nadat een bestuursbesluit is genomen

Ottrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Uitkeringen en kosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Wijziging marktrente en overige grondslagen

Het effect van de aanpassing van de marktconforme rekenrente en overige actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslaggevingsperiode in de staat van baten en lasten opgenomen.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Overige baten en lasten in de actuariële sfeer worden toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdracht van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Toelichting op de balans per 31 december 2017

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

De volgende tabel geeft het verloop van de beleggingen weer.

(x € 1.000,-)

	Vastgoed - beleggingen	Aandelen	Vastrentende - waarden	Totaal
2017				
Stand per 1 januari	43.649	157.422	277.584	478.655
Aankopen	5.240	34	29.620	34.894
Verkopen	-5.262	-11.700	-10.601	-27.563
Waardeontwikkeling	2.353	16.858	-3.115	16.096
Stand per 31 december	45.950	162.614	293.488	502.082
2016				
Stand per 1 januari	26.736	151.022	257.419	435.177
Aankopen	19.656	31	1.100	20.787
Verkopen	-4.256	-10.000	-1	-14.257
Waardeontwikkeling	1.513	16.369	19.066	36.948
Stand per 31 december	43.649	157.422	277.584	478.655

Specificatie van beleggingen:

(x € 1.000,-)

Vastgoedbeleggingen	2017	2016
Niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingsfondsen	45.980	43.649
Stand per 31 december	45.980	43.649

(x € 1.000,-)

Aandelen	2017	2016
Niet-beursgenoteerde aandelenbeleggingsfondsen:		
Opkomende markten	25.151	22.159
Ontwikkelde markten	137.463	135.263
Stand per 31 december	162.614	157.422

(x € 1.000,-)

Vastrentende waarden	2017	2016
Niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen		
Hypothecaire leningen	25.908	43
Vastrentende waarden lange duratie	128.040	129.081
Vastrentende waarden korte duratie	139.540	148.460
Stand per 31 december	293.488	277.584

In 2017 zijn Nederlandse hypotheeklen als nieuwe categorie aan de portefeuille vastrentende waarden toegevoegd. Ultimo 2017 was het gehele toegezegde bedrag volgestort.

Het fonds heeft geen beleggingen in de premie bijdragende ondernemingen. Het is twee vermogensbeheerders toegestaan gebruik te maken van security lending. Ultimo 2017 was de waarde van de uitgeleende beleggingen € 0,1 miljoen (2016 0,1 miljoen). Voor de afdekking van het renterisico maken vermogensbeheerders gebruik van derivaten. De waarde van deze derivaten zijn begrepen in het fonds met een lange duratie. De waarde van de derivaten bedroeg ultimo 2017 +/- € 0,1 miljoen (2016 +/- € 1,3 miljoen).

2. Vorderingen en overlopende activa

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Te vorderen interest	-	2
Te vorderen dividendbelasting	-	27
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	57	243
Vorderingen op vermogensbeheerders	5.091	125
Vorderingen uit herverzekeringen	15	995
Vorderingen op sponsors	2	-
Stand per 31 december	5.165	1.392

De post vorderingen uit herverzekeringen vertoont een sterke daling. Deze daling is het gevolg van de winstdeling voor de herverzekering partner- en arbeidsongeschiktheidspensioenen. De afwikkeling van deze vordering heeft in februari 2017 plaatsgevonden.

De vorderingen op vermogensbeheerders heeft betrekking op een transactie ten behoeve van de beleggingen in hypotheeklen. Ten behoeve van deze transactie heeft een verkoop plaats gevonden per jaareinde. De settlement van deze verkoop heeft is enkele dagen na het jaareinde geëffectueerd. De aankoop, per jaareinde, van de belegging in hypotheeklen is gefinancierd vanuit een lening bij Otra N.V. De schuld uit die uit deze lening voortkomt is verantwoord bij de passiva.

Alle overige vorderingen hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

De reële waarde benadert de boekwaarde van de vorderingen.

Vorderingen op sponsors zijn onderdeel van andere activa. Een specificatie hiervan luidt als volgt:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Technische Unie B.V.	2	-
Stand per 31 december	2	-

3. Liquide middelen

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Liquide middelen	2.368	3.165
Stand per 31 december	2.368	3.165

De liquide middelen staan vrij ter beschikking. Daarnaast heeft het fonds een kredietfaciliteit afgesloten bij Otr N.V. Deze faciliteit heeft tot doel om bij transacties een eventueel verschil tussen aan- en verkoopdag te overbruggen. In verband met de financiering van de beleggingen in Nederlandse Hypotheken is in 2017 enkele malen van deze faciliteit gebruik gemaakt.

4. Stichtingskapitaal en reserves

De wettelijke en statutaire reserves zijn in 2017 gestegen van € 48,4 miljoen naar € 48,9 miljoen. De hoogte van de reserves bevindt zich wel onder het wettelijk vereiste niveau, er is sprake van een reservetekort. Zolang er nog sprake is van een reservetekort is het fonds verplicht een herstelplan op te stellen.

Wettelijke en statutaire reserves:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Stand per 1 januari	48.936	48.389
Bestemming saldo van baten en lasten	21.135	547
Stand per 31 december	70.071	48.936

Premiedepot

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Stand per 1 januari	3.458	2.902
Bestemming saldo van baten en lasten:		
Onttrekking ten behoeve van pensioenopbouw	-1.737	-
Dotatie vanuit resultaat op premie	-	287
Dotatie vanuit beleggingsrendement	28	269
Stand per 31 december	1.749	3.458

De CDC-regeling kent een vaste premie voor een periode van 5 jaar. Indien de premie hoger is dan de kostendeckende premie wordt het meerdere toegevoegd aan het premiedepot. Als de premie lager is dan benodigd wordt het depot aangewend ter financiering van de pensioenopbouw. De maximale omvang van het depot bedraagt € 10,0 miljoen. Het depot is een bestemmingreserve en wordt derhalve niet meegenomen in de berekening van de reservepositie.

Het aanwezige vermogen ten opzichte van de wettelijke vereisten kan als volgt worden geïllustreerd:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Minimaal vereist eigen vermogen	18.147	18.498
Vereist eigen vermogen	81.413	82.908
Aanwezig eigen vermogen	70.071	48.936
Reservepositie per 31 december	-11.342	-33.972

Het aanwezige vermogen is lager dan het vereiste vermogen, daarmee is er per 31 december 2016 sprake van een reservetekort.

Solvabiliteit en dekking

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	18.147	18.498
Vereist eigen vermogen (excl. MVEV)	63.266	64.410
Stand per 31 december	81.413	82.908

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als ontoereikend.

De dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen en de verplichtingen van het fonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de laatste 12 maanden.

De nominale dekkingsgraad en de samenstelling, kan als volgt worden geïllustreerd.

Nominale dekkingsgraad

(x € 1.000,-)

	31-12-2017	31-12-2016
Pensioenvermogen	502.143	479.124
Voorziening pensioenverplichtingen	432.072	430.188
Dekkingsgraad	116,2%	111,4%
Beleidsdekkingsgraad	115,4%	107,5%

De reële dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen en de volledig voor prijsinflatie geïndexeerde verplichtingen. Het onderstaande overzicht illustreert de reële dekkingsgraad.

Reële dekkingsgraad

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Pensioenvermogen	502.143	479.124
Voor prijsinflatie geïndexeerde voorziening	645.035	629.308
Reële dekkingsgraad basis	93,7%	88,3%
Toeslagruimte	33%	25%

De dekkingsgraad in de bovenstaande tabellen is berekend zonder rekening te houden met het premiedepot.

Bij de bepaling van de reële dekkingsgraad is rekening gehouden met het toekomst bestendig indexeren en het contant maken van de kasstromen uit indexatie tegen het verwacht rendement op aandelen.

Herstelplan

Het bestuur heeft d.d. 28 maart 2017 een herstelplan opgesteld en vastgesteld. Het herstelplan is voor goedkeuring ingediend bij De Nederlandsche Bank. Op 19 mei 2017 heeft De Nederlandsche Bank ingestemd met het herstelplan.

Het herstelplan leidt tot herstel binnen de wettelijk vastgestelde termijn van 10 jaar. In het herstelplan zijn, naast beperking van de toeslagen in de eerste jaren van herstel, geen specifieke maatregelen genomen ter bevordering van het herstel.

De werkelijke dekkingsgraad ligt boven de verwachting van het herstelplan als gevolg van een hogere verdisconteringsrente en een hoger rendement op de beleggingen ten opzichte van de verwachting.

Uit het herstelplan 2017 blijkt dat het fonds zonder aanvullende maatregelen tijdig uit herstel komt.

Eind 2017 is er nog sprake van een tekortsituatie. Het fonds heeft daarom een nieuw herstelplan bij De Nederlandsche Bank ingediend. Volgens dit nieuwe herstelplan is het fonds eind 2019 uit de tekortsituatie (op basis van de beleidsdekkingsgraad). Er is geen sprake van het toepassen van een korting.

5. Voorziening pensioenverplichtingen

De technische voorzieningen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	213.054	214.782
Gewezen deelnemers	48.652	46.878
Pensioengerechtigden	167.998	168.507
Herverzekering Voorziening WIA excedent	15	21
Toeslagverlening per 1 januari	2.041	-
Conversie naar pensioenleeftijd 68	312	-
Stand per 31 december	432.072	430.188

De mutatie van € 1,9 miljoen wordt voor het grootste deel veroorzaakt door een wijziging in de marktrente. De mutatie wordt veroorzaakt door verschillende effecten welke in het onderstaande overzicht worden geïllustreerd.

(x € 1.000,-)

	2017	2016
Stand per 1 januari	430.188	389.999
Toevoeging pensioenopbouw	15.862	13.029
Rentetoevoeging	-959	-258
Benodigd voor toeslagen	2.041	-
Mutaties overdrachten van rechten	1.379	494
Vrijval voor pensioenuitkeringen	-10.947	-10.722
Vrijval voor pensioenuitvoeringskosten	-274	-266
Wijziging marktrente	-5.605	35.935
Wijziging overlevingsgrondslagen	-	1.859
Conversie pensioenleeftijd 68	312	-
Overige mutaties	75	118
Stand per 31 december	432.072	430.188

Arbeidsongeschikten hebben onder voorwaarden recht op een WIA excedent uitkering. Het fonds heeft hiervoor een verzekering afgesloten. De uitkering die het fonds van de verzekeraar ontvangt wordt via de werkgever betaald aan de betreffende deelnemer. De vordering van het fonds op de verzekeraar is opgenomen onder de vorderingen.

Voorziening voor kosten

In de technische voorzieningen is een opslag opgenomen voor uitvoeringskosten. Als de uitvoeringsovereenkomst wordt opgezegd zou de opslag voldoende moeten zijn om de uitvoering van de regeling voort te zetten. Indien het fonds de uitvoeringskosten zelfstandig zou moeten dragen zou deze voorziening onvoldoende zijn. De voorziening voor kosten bedraagt 2,5% van de Technische Voorzieningen.

Pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een

pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan 12 maal het op 1 januari van ieder jaar geldende vaste maandsalaris vermeerderd met vakantietoeslag en de eventuele vaste toeslagen, verminderd met een franchise. Het maximumjaarsalaris dat voor berekening van de pensioengrondslag in aanmerking wordt genomen bedroeg in 2017 € 103.317; in 2017 bedroeg de franchise € 16.000. Tevens bestaat er recht op partner- en wezenpensioen. Deelname aan de pensioenregeling is mogelijk vanaf 21 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur over de pensioenopbouw en de mate waarin toeslagen op de opgebouwde aanspraken worden toegekend. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet wordt de pensioenregeling gekwalificeerd als een uitkeringsovereenkomst.

Met ingang van 1 januari 2018 is de pensioenleeftijd gesteld op 68 jaar. Bestaande aanspraken op 65 jaar en 67 jaar worden geconverteerd naar pensioenleeftijd 68 jaar. Het bestuur heeft besloten om conversiefactoren te baseren op de rentetermijnstructuur van 30 september 2017. Als gevolg hiervan ontstaat een resultaat op deze conversie. Dit resultaat ad 312 euro is opgenomen in de technische voorzieningen 2017.

Prepensioenregeling

Voor een (beperkte) statische groep van medewerkers van aangesloten werkgevers bestaat nog een prepensioenregeling. Dit is een uitkeringsovereenkomst op basis van eindloon. Binnen de regeling vindt geen pensioenopbouw meer plaats.

Toeslagverlening

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Er bestaat geen recht op toeslagen. Bovendien wordt er door het pensioenfonds geen reserve aangehouden om in de toekomstige toeslagen te kunnen toekennen. De toeslagen worden derhalve gefinancierd uit de groei van het vermogen ten opzichte van de verplichtingen, overeenkomend met variant D.1 uit de toeslagenmatrix (zoals opgenomen in de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling in verband met de invulling van het begrip consistentie en aanpassing van de toeslagenmatrix).

Met betrekking tot de mate van de feitelijke toekenning hanteert het bestuur de onderstaande beleidsstaffel als leidraad. Deze staffel geldt slechts als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden (zoals economische vooruitzichten en verwachte bestandsontwikkeling) in ogenschouw nemen.

Beleidsdekkingsgraad

< 110%	Geen indexatie
> 110% < +/-125 - 130%	Toeslagverlening pro rato. Na toeslagverlening moet de DG groter of gelijk zijn aan 110%. De toeslag moet toekomstbestendig zijn.
> +/-125 - 130%	Volledige toeslag Mogelijk inhaaltoeslag, maximaal 1/5 ^e van het beschikbare vermogen mag worden ingezet

De inhoud van de beleidsstaffel luidt als volgt:

- Indien het totale pensioenvermogen groter is dan de nominale Technische Voorziening vermeerderd met het vereist eigen vermogen kan een volledige toeslag worden toegekend; de toeslag wordt evenwel beperkt ingeval deze niet eveneens in de toekomst toegekend kan worden.
- Indien het totale pensioenvermogen kleiner is dan 110,0% van de nominale Technische Voorziening, wordt er geen toeslag verleend.
- Voor tussenliggende waarden van het pensioenvermogen wordt de mate van toeslag pro rata vastgesteld, met dien verstande dat de indexaties ook in de toekomst toegekend moeten kunnen worden.
- Indien het pensioenvermogen hoger is dan de grens voor volledige toeslagverlening kan het meerdere, binnen de wettelijke kaders, worden aangewend voor het verlenen van een extra toeslagen (inhaaltoeslag).

Feitelijke toekenning van toeslagen zal altijd eerst plaatsvinden na een daartoe door het bestuur genomen besluit. De besluitvorming over de hoogte van de feitelijke toeslagverlening per 1 januari (opvolgend aan het einde van het kalenderjaar) vindt plaats in de laatste bestuursvergadering voorafgaand aan het einde van het kalenderjaar. Op basis van de uitkomsten van de beleidsstaffel, wordt door het bestuur – nadat alle overige relevante omstandigheden in ogenschouw zijn genomen – een besluit genomen over de mate van toeslagverlening. Hierbij kijkt het bestuur onder andere naar het verloop van de dekkingsgraad gedurende het jaar en wordt tevens rekening gehouden met de economische vooruitzichten voor de aankomende korte termijn. Bovendien wordt er rekening gehouden met de (absolute) hoogte van de procentuele prijsstijging in dat jaar.

In lijn met de toeslagenmatrix is het (voorwaardelijke) toeslagbeleid vastgelegd in het pensioenreglement. Met betrekking tot de communicatie aan de deelnemers zal het pensioenfonds in alle communicatie-uitingen ten aanzien van de rechten van deelnemers de voorgeschreven formuleringen hanteren met betrekking tot de inhoud van de pensioenregeling respectievelijk over de toekenning van toeslagen.

6. Overige schulden en overlopende passiva

De overige passiva worden gevormd door de volgende onderdelen:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Waardeoverdrachten	57	243
Pensioenuitkeringen	-	1
Crediteuren	28	46
Loonheffing/premie Zorgverzekeringswet	233	225
Advies- en controlekosten	384	93
Overige schulden overlopende passiva	21	23
Diverse schulden	5.000	-
Stand per 31 december	5.723	631

Behalve de post waardeoverdrachten hebben alle schulden een resterende looptijd van korter dan één jaar. De post loonheffing en premie zorgverzekeringswet heeft betrekking op de ingehouden loonheffing en premie over de maand december. In januari is dit bedrag afgedragen.

De post advieskosten vermogensbeheer heeft voor het grootste deel betrekking op de verschuldigde performance fee.

De post diverse schulden betreft een kasgeld lening van Otra N.V. Deze lening is aangegaan in verband met de beleggingen in het Nederlandse Hypotheken Fonds en is bedoeld om de periode tussen de verplichting tot

storten en de ontvangst van middelen uit verkoop van beleggingen te overbruggen. De vordering resulterende uit de verkoop van beleggingen is verantwoord onder de activa. Deze post is medio 2018 januari afgewikkeld.

7. Risicobeheer

Beleid en risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de verplichtingen. Het risico dat deze doelstelling niet gehaald kan worden, solvabiliteitsrisico, is daarmee het grootste risico. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van risico's:

- ALM-beleid en duratie matching
- Financieringsbeleid
- Indexatiebeleid
- Herverzekeringsbeleid
- Toeslagbeleid
- Kortingsbeleid

Welke beleidsinstrumenten het bestuur inzet wordt bepaald op basis van uitvoerige analyses van de te verwachten toekomstige ontwikkelingen van de verplichtingen versus de ontwikkelingen van de financiële markten. Voor deze studies wordt onder andere een Asset & Liability Management studie (ALM) gebruikt. Een ALM-studie analyseert de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

Op basis van de resultaten van de analyses stelt het bestuur beleggingsrichtlijnen vast waarop het beleggingsbeleid wordt gebaseerd. De beleggingsrichtlijnen geven de normen en grenzen weer waarbinnen het beleggingsbeleid moet worden uitgevoerd en richten zich op het beheersen van de belangrijkste (beleggings-) risico's.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt bepaald aan de hand van algemene normen en op basis van normen die door de toezichthouder worden opgelegd. Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt bestaat het risico dat de pensioenopbouw beperkt moet worden of dat het fonds de verworven aanspraken en pensioenrechten vermindert.

Om het solvabiliteitsrisico te verminderen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze bevat een kwantificering van het beleid van het bestuur ten aanzien van de fonds specifieke risico's.

(x € 1.000,-)

	2017	2016
S1 Renterisico	12.711	10.825
S2 Aandelen en vastgoed	60.356	60.333
S3 Valutarisico	20.300	19.594
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	18.013	22.112
S6 Verzekeringstechnisch risico	12.697	12.803
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actiefbeheer risico	6.465	5.626
Diversificatie effect	-49.129	-48.385
Totaal vereiste buffers	81.413	82.908
Voorziening pensioenverplichtingen	432.072	430.188
Vereist vermogen	513.485	513.096
Aanwezig pensioenvermogen	502.143	479.124
Tekort/Surplus	-11.342	-33.972

De verschillende soorten risico's uit de voorgaande tabel worden als volgt nader toegelicht.

Marktrisico (S1-S4)

Het marktrisico is te splitsen in het renterisico, valutarisico en prijsrisico. De beleggingsdoelstellingen bepalen de strategie van het fonds met betrekking tot de beleggingsrisico's.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de verplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktrente.

Omdat de verplichtingen een langere looptijd hebben dan de vastrentende waarden is de gevoeligheid voor wijzigingen van de marktrente niet gelijk voor de vastrentende waarden en de verplichtingen. Om het effect van dit risico te beperken heeft het bestuur het renterisico strategisch voor 60% van de verplichtingen afgedekt door te beleggen in het NNIP Long Duration Fund. Wijzigingen in de rente hebben hierdoor nog voor het ongedekte deel van 40% van de verplichtingen effect op de dekkingsgraad. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. Het verschil in de rentegevoeligheid kan als volgt worden geïllustreerd:

	2017	2016
Duration vastrentende waarden (voor derivaten)	6,5	6,7
Duration vastrentende waarden (na derivaten)	15,4	15,6
Duration verplichtingen	18,8	18,4

Door het afdekken van het renterisico wordt het verschil in de rentegevoeligheid van verplichtingen en vastrentende waarden verminderd. Een wijziging in de rente heeft tot gevolg dat beide elementen in dezelfde richting bewegen. Doordat de basis voor de berekening verschilt in grootte is het effect op de dekkingsgraad niet neutraal.

Het bestuur heeft een bandbreedte vastgesteld waarbinnen de afdekking van het renterisico zich moet bevinden. De actuele afdekking bevindt zich tegen de ondergrens van de bandbreedtes. Het bestuur is voornemens de actuele afdekking op strategisch niveau te brengen als de rente een triggerniveau van 1,7% bereikt (30-jaars swaprente).

Prijrisico (S2)

Het prijsrisico is het risico dat de waarde van de aandelen in zakelijke waarden verandert door wijzigingen in de prijzen. Wijzigingen in de marktomstandigheden hebben altijd direct invloed op het beleggingsresultaat omdat alle beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde waarbij waarde wijzigingen direct worden verwerkt in het saldo van baten en lasten.

Het fonds brengt het risico terug tot aanvaardbare waarden spreiding in de beleggingen aan te brengen in landen, regio's, beleggingstijlen en categorieën.

De regiospreiding kan als volgt worden toegelicht:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Europa ex- United Kingdom	31.311	28.178
United Kingdom	13.084	12.907
Emerging Markets	27.069	23.951
Pacific	11.730	12.329
World (developed)	72.704	73.732
Overigen	6.716	6.325
Totaal	162.614	157.422

Valutarisico (S3)

Voor beleggingen in vreemde valuta loopt het fonds het risico dat de waarde van de beleggingen wijzigt door veranderingen in de valutakoersen. Dit risico wordt beperkt door in de Eurozone te beleggen en deels door beleggen in fondsen inclusief een valuta afdekking. Het fonds loopt valutarisico voor zover het belegt in fondsen zonder valuta afdekking.

Het volgende overzicht illustreert de exposure in vreemde valuta zonder valuta afdekking:

	2017		2016	
	€	% van het totale vermogen	€	% van het totale vermogen
Aandelen	139.024	27,7%	137.689	28,7%
Vastrentende waarden	41.113	8,2%	34.822	7,3%
Onroerend goed	28.773	5,7%	28.549	6,0%
	208.910	41,6%	201.060	42,0%

De exposure naar vreemde valuta is relatief gezien vrijwel gelijk gebleven. Een deel van het valutarisico is door de vermogensbeheerders afgedekt middels valuta hedges. Er resteert een exposure naar vreemde valuta van € 129 miljoen (25% van het beheerd vermogen; 2016: € 120 miljoen 25% van het beheerd vermogen) als de hedges in aanmerking worden genomen.

Het valutarisico is voor een deel afgedekt. In de ALM 2018 worden de voor- en nadelen onderzocht van gehele en gedeeltelijke afdekking van het valutarisico.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds potentiële vorderingen heeft. Hierbij kan gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven.

Het bestuur beperkt dit risico door in de mandaten voor de vermogensbeheerders op te nemen dat hoofdzakelijk in hoogwaardige bedrijven en overheden mag worden belegd.

In de onderstaande tabel wordt een uitsplitsing gegeven van de obligatieportefeuille naar risicocategorie (volgens S&P).

(x € 1.000,-)				
	2017		2016	
	€	%	€	%
AAA	82.177	28,0%	57.737	20,8%
AA	85.405	29,1%	62.456	22,5%
A	40.794	13,9%	36.641	13,2%
BBB	70.731	24,1%	77.446	27,9%
Lager dan BBB	4.402	1,5%	2.499	0,9%
Zonder risicocategorie	9.979	3,4%	40.805	14,7%
Totale waarde van de portefeuille	293.488	100%	277.584	100,0%

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat het aandeel van beleggingen met een hogere kredietwaardigheid is toegenomen in de portefeuille. De buffer die voor kredietrisico moet worden aangehouden is hierdoor +/- € 4 miljoen lager dan in 2016.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds uitsluitend belegd bij partijen waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Dit functioneren wordt door het bestuur actief gecontroleerd aan de hand van de daartoe beschikbare rapportages. Hiervan zijn de maandelijkse rapportages van elke vermogensbeheerder een voorbeeld. Daarnaast worden ook de periodieke SSAE 16/ ISAE 3402-rapportages geanalyseerd op een aantal specifieke punten.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Het fonds doet voornamelijk uitkeringen bij leven en na overlijden. Het is van belang dat de kans en duur van de uitkeringen correct worden ingeschat. Het belangrijkste risico is de ontwikkeling van de levensverwachting van de verzekerden. Door de toenemende levensverwachting stijgen de voorzieningen. Door toepassing met de meest recente prognosetafels en ervaringssterfte is het langlevensrisico verdisconteerd in de technische voorzieningen. Het kortleven risico houdt in dat het fonds een partnerpensioen moet toekennen waarvoor nog onvoldoende voorzieningen heeft opgebouwd. Dit risico wordt beperkt door herverzekering.

Lang leven risico

Het bestuur houdt rekening met de wetenschap dat mensen een steeds hogere levensverwachting hebben. Om de levenskansen van de groep verzekerden juist in te schatten, wordt gebruik gemaakt van de meest recente prognosetafels van het Actuariel Genootschap. Voor het verslagjaar is gebruik gemaakt van de prognosetafels 2016. Verder wordt er bij de gehanteerde levensverwachting vanuit gegaan dat de werkende populatie langer zal leven dan de gemiddelde bevolking van Nederland. De gehanteerde levenskansen worden daarom gecorrigeerd voor de zogenoemde Willis Towers Watson 2016 ervaringssterfte.

Kort leven risico

Het kort leven risico is het risico dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een partnerpensioen moet toekennen waarvoor het geen voorzieningen heeft getroffen. Het overlijdensrisico van de actieve deelnemers is overgedragen aan een verzekeraar door een volledige herverzekering.

Liquiditeitsrisico (S7)

Het liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs omgezet kunnen worden in liquide middelen, waardoor het fonds niet aan de korte termijn verplichtingen kan voldoen. Het liquiditeitsrisico van het fonds is beperkt:

- het premievolume overtreft de liquiditeitsbehoefte voor de uitkeringen;
- het pensioenfonds belegt bijna alleen in fondsen die vrijwel dagelijks opvraagbaar zijn;
- voor de beleggingen in niet beursgenoteerd vastgoed en Nederlandse hypotheeklen geldt dat deze niet op korte termijn liquide zijn te maken. De omvang van deze beleggingen was per jaareinde € 35,8 miljoen.

Concentratierisico (S8)

Grote posten kunnen leiden tot concentratierisico. Het fonds mitigeert dit risico door de beleggen te spreiden over verschillende vermogensbeheerders die verschillende beleggingsstrategieën hebben.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen. Dit risico wordt beheerd door het aanstellen van professionele uitvoeringsorganisaties met voldoende gekwalificeerde medewerkers en adequate functiescheiding binnen de uitvoeringsorganisaties.

Rapportages over de werkingen van de AO/IC bij de vermogensbeheerders opgesteld door onafhankelijke instellingen (ISAE of vergelijkbare verklaringen) gecombineerd met due diligence onderzoeken door de adviseur geven het bestuur voldoende comfort met betrekking tot dit risico.

Actief beheer risico (S10)

Het actief beheer risico heeft betrekking op de ruimte in het selectie en allocatie beleid om af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer is bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de portefeuille vastgestelde benchmark. De tracking error over 2017 was 10,7% (2016: 10,4%). De tracking error lag ultimo 2017 boven de bandbreedtes (6% - 10%). Door de voorgenomen verhoging van de afdekking van het renterisico komt de tracking error weer binnen de bandbreedte te liggen.

Overige risico's

Indexatierisico

Het fonds streeft ernaar om de opgebouwde pensioenaanspraken en ingegane pensioenen jaarlijks te indexeren ten einde waardevast te blijven. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in rente, rendement, looninflatie en demografie. Het toeslagbeleid is voorwaardelijk.

De toeslagruimte geeft aan welk gedeelte van de prijsinflatie risicovrij afgedekt kan worden. Bij het bepalen van de toeslagruimte wordt gekeken naar de financiële positie in relatie tot de nominale en de volledig met de prijsinflatie geïndexeerde verplichtingen. De waarde van de geïndexeerde verplichtingen is vastgesteld uitgaande van een reële rente afgeleid uit de inflatieswapmarkt. Ultimo 2017 bedroeg de toeslagruimte 33% (2016: 25%). Indexatie wordt gefinancierd vanuit het rendement van het fonds. Om dit rendement te kunnen behalen moet risico worden genomen. Het bestuur streeft naar een optimale verhouding tussen risico en rendement gegeven de samenstelling van het deelnemersbestand. Bij de bepaling van de risicohouding zijn de sociale partners nauw betrokken. De risicohouding is het uitgangspunt voor de ALM-studies waarmee het bestuur inzicht verkrijgt in een optimale risico-rendementsverhouding.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Derivaten

Voor zover dat binnen de grenzen van het beleggingsbeleid past kunnen de vermogensbeheerders die het fonds heeft aangesteld gebruik maken financiële derivaten. De gebruikte derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door de wettelijke eisen aan het stellen van onderpand.

De vermogensbeheerders maken onder andere gebruik van:

- futures: beursgenoteerde instrumenten waarmee posities kunnen worden gewijzigd;
- renteswaps: contracten waarmee de verplichtingen worden aangegaan voor het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale som;
- valutatermijncontracten: contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het kopen of verkopen van valuta tegen een vooraf vastgestelde prijs op een vooraf vastgestelde datum.

De totale waarde van de contracten bedroeg ultimo 2017 -/- 0,1 miljoen (2016: -/ € 1,6 miljoen).

Enkele vermogensbeheerders hebben de contractuele mogelijkheid om tijdelijk aandelen uit te lenen. Voor het tijdelijk uitlenen wordt een vergoeding ontvangen. Ultimo 2017 bedroeg de waarde van de uitgeleende effecten € 0,1 miljoen (2016: € 0,1 miljoen). Voor de uitgeleende stukken is onderpand ontvangen ter waarde van € 0,1 miljoen.

8. Verbonden Partijen

Transacties met bestuurders

De stichting heeft een vordering op een bestuurder uit hoofde van een hypothecaire lening onder marktconforme voorwaarden. Deze komt tot uitdrukking in de post vastrentende waarden. Er bestaan geen schulden aan (voormalig) bestuurders.

De bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan die de gepensioneerden vertegenwoordigen

ontvangen een pensioen van Hagee Stichting.

Bestuursleden die in dienst zijn van de werkgever en de werknemers van het pensioenbureau nemen deel aan de regeling conform de geldende reglement.

Overige transacties met verbonden partijen

De stichting heeft geen eigen personeel in dienst. De stichting heeft een uitvoeringsovereenkomst gesloten met de werkgever met betrekking tot de uitvoering van het pensioenreglement. In de uitvoeringsovereenkomst zijn onder meer bepalingen opgenomen over de betaling van de pensioenpremie, afwikkeling van wederzijdse verplichtingen, verstrekking van gegevens en informatie door zowel de werkgever als het pensioenfonds.

De werkgever draagt de kosten voor salarissen en huisvesting van het pensioenbureau.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds gaat in overeenstemming met het beleggingsbeleid zoals vastgelegd in de ABTN geen leningen aan met een langlopend karakter.

Toelichting op de staat van baten en lasten

9. Premiebijdragen

De premiebijdragen van werkgevers en werknemers bedragen in totaal 31,6% van de pensioengrondslag. In absolute zin gelden de bedragen zoals weergegeven in het volgende overzicht. In verslagjaar bedroeg het werknemersaandeel in de premie 12,6% en het werkgeversdeel 19,0%.

De premie kan als volgt worden toegelicht:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Werkgeversdeel	9.007	8.291
Werknemersdeel	5.974	5.499
WIA excedent premie (werkgeversbijdrage)	100	91
Totaal	15.081	13.881

De premie voor de WIA-excedentregeling wordt gedragen door de werkgever.

De toename van het premievolume ten opzichte van 2016 kan geheel toegeschreven worden aan structurele loonstijgingen en een toename van het aantal deelnemers. Deze toename is voor een groot deel het gevolg van de aansluiting van Van Egmond Elektrogroothandel en GEWI B.V. bij het fonds.

De gedempte kostendekkende en zuivere kostendekkende premies zijn volgens artikel 130 van de Pensioenwet als volgt:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Gedempte kostendekkende premie	16.953	13.594
Zuivere kostendekkende premie	19.397	16.319
Feitelijke premie	15.081	13.881

De gedempte kostendekkende premie is volgens de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota berekend op basis van de rentetermijnstructuur per 30 september van het voorgaande boekjaar (voor verslagjaar 2017 per 30 september 2016). De zuivere kostendekkende premie is bepaald op basis van de rentetermijnstructuur van 1 januari van het rapportagejaar.

De feitelijke premie wordt gevormd door de van de werkgever daadwerkelijk ontvangen premies in 2017.

Er wordt door het pensioenfonds geen rekening gehouden met de vrijval van het vereist eigen vermogen over de pensioenuitkeringen bij bepaling van de kostendekkende premie. In 2017 zijn geen premiekortingen verleend.

Het verschil tussen de gedempte- en zuivere kostendekkende premie is veroorzaakt door de verschillende rentetermijnstructuur waarmee de premies zijn berekend.

Een positief verschil tussen de gedempte kostendekkende premie en de feitelijke premie wordt via het resultaat aan het premiedepot toegevoegd. Bij een negatief verschil worden er middelen aan het premiedepot onttrokken ten behoeve van de pensioenopbouw.

In 2017 zijn er middelen aan het premiedepot onttrokken ten behoeve van de pensioenopbouw. Het onderstaande overzicht illustreert deze onttrekking:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Gedempte kostendekkende premie	16.953	13.594
Feitelijke premie	15.081	13.881
Onttrekking aan het premiedepot	-1.737	287
Verschil premie	135	-

De gedempte kostendekkende premie wordt vastgesteld in het kalenderjaar voorafgaand aan het verslagjaar. De onttrekking aan het premiedepot is tegelijkertijd vastgesteld. De pensioengrondslagsom is ex-post hoger dan op basis van de ex-ante berekeningen werd verwacht. Daardoor nemen de feitelijke en kostendekkende premie toe terwijl de ex-ante vastgestelde onttrekking aan het premiedepot gelijk blijft.

Ondanks het negatieve resultaat op premie is deze volgens de definities van de Pensioenwet kostendekkend omdat de toets op kostendekkendheid plaats vindt op basis van de ex-ante premiestelling.

Ook in 2018 is de premie niet kostendekkend en worden middelen aan het premiedepot onttrokken. Naar verwachting is het saldo in het depot eind 2018 nihil.

De zuivere kostendekkende premie op basis van de feitelijke marktrente per 1 januari 2016 is gelijk aan € 19,4 miljoen en is als volgt samengesteld:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Actuarieel benodigd	14.880	12.224
Opslag voor excassokosten	372	306
Opslag voor premievrijstelling	610	501
Opslag in stand houden vereist vermogen	3.061	2.853
Opslag voor uitvoeringskosten	474	435
Totaal	19.397	16.319

De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Actuarieel benodigd	12.766	10.355
Opslag voor excassokosten	319	259
Opslag voor premievrijstelling	523	425
Opslag in stand houden vereist vermogen	2.871	2.119
Opslag voor uitvoeringskosten	474	436
Totaal	16.953	13.594

10. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Het beleggingsresultaat dat in deze paragraaf is weergegeven (totaal € 16,7 miljoen) bestaat uit de afzonderlijke resultaten van de beleggingen die Hagee Stichting heeft en waarvan zij het beheer heeft uitbesteed aan diverse vermogensbeheerders. Een nadere specificatie van het bedrag ziet er als volgt uit:

(x € 1.000,-)

Type belegging	Kosten vermogens- beheer	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Totaal
2017				
Vastgoedbeleggingen	-	361	2.353	2.714
Aandelen	-	2	16.858	16.860
Vastrentende waarden	-	304	-3.982	-3.678
Overige	-	-2	867	865
Kosten vermogensbeheer	-97	-	-	-97
Totaal	-97	665	16.096	16.664
2016				
Vastgoedbeleggingen	-	380	1.513	1.893
Aandelen	-	1	16.369	16.370
Vastrentende waarden	-	788	19.066	19.854
Overige	-	2	-	2
Kosten vermogensbeheer	183	-	-	183
Totaal	183	1.171	36.948	38.302

De kosten voor het vermogensbeheer in het voorgaande overzicht kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2017	2016
Advieskosten	353	219
Rechtstreeks betaalde management- en license fee	203	81
Af: ontvangen kortingen	459	483
Totaal	-97	183

Het beleggingsresultaat van de beleggingen met betrekking tot het premiedepot is opgenomen onder de beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds. Deze beleggingsresultaten worden als volgt toegelicht:

(x € 1.000,-)

Type belegging	Kosten vermogens- beheer	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Totaal
2017	-	1	27	28
2016	1	8	260	269

De kosten vermogensbeheer worden door de vermogensbeheerders op het rendement in mindering gebracht en zijn derhalve niet weergegeven in het overzicht.

11. Overige baten

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Uitkeringen uit hoofde van herverzekeringen	179	442
Totaal	179	442

De overige baten hebben betrekking op overlijdensuitkeringen die het fonds van de herverzekeraar heeft ontvangen.

12. Pensioenuitkeringen

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Ouderdoms- en prepensioen	8.775	8.617
Partner- en wezenpensioen	2.046	1.998
Arbeidsongeschiktheidspensioen	101	103
Overige uitkeringen	87	82
Totaal	11.009	10.800

De post overige uitkeringen betreft afkoop pensioenen die lager zijn dan de wettelijke afkoopgrens van € 467,89 in 2017 (2016: € 465.94).

13. Pensioenuitvoeringskosten

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Administratiekosten	135	115
Kosten certificering	20	22
Advieskosten actuair	152	220
Controlekosten	45	51
Bestuurskosten	32	20
Kosten toezichthouders	30	29
Overige advieskosten	34	30
Overige kosten	12	16
Totaal	460	503

De advieskosten hebben betrekking op de kosten voor actuair en juridisch advies. De controlekosten hebben betrekking op de accountantskosten.

In 2014 heeft het bestuur besloten aan de bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan die niet in dienst zijn van de werkgever een vergoeding per bijgewoonde vergadering uit te keren. De vergoeding bedraagt € 102,50 per uur. Per 1 januari 2017 bedraagt de beloning € 103,- per uur. De kosten voor deze vergoedingen bedroegen in 2017 € 15 en zijn begrepen in de bestuurskosten. Bestuurders met een dienstverband met de werkgever ontvangen geen vergoeding van het fonds.

De kosten voor advies op het gebied van vermogensbeheer worden ten laste van het beleggingsrendement gebracht.

Kosten pensioenbeheer

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling omvatten onder andere de kosten van de pensioenadministratie, advies- en controlekosten. In de staat van baten en lasten wordt het totaal van deze kosten ad € 460 vermeld. Kosten van het pensioenbureau en bestuur van het fonds zijn hierin niet opgenomen, deze komen voor grotendeels rekening van de werkgever.

Volgens de aanbevelingen van de Pensioenfederatie moet het fonds inzicht in de kosten geven inclusief de kosten die door de werkgever worden betaald. In het onderstaand overzicht is hiermee rekening gehouden door naast de rechtstreeks door het fonds betaalde kosten ook een schatting van € 306 op te nemen van de kosten van het pensioenbureau en het bestuur. Deze post bestaat vrijwel geheel uit salariskosten.

De pensioenuitvoeringskosten worden als volgt toegelicht:

	(x € 1000,-)	
	2017	2016
Kosten pensioenbeheer fonds	460	503
Schatting kosten werkgever	306	300
Toedeling algemene kosten aan vermogensbeheer	-124	-172
Totaal kosten pensioenbeheer	642	631
Per deelnemer	177	181

Op grond van herziene Aanbevelingen Uitvoeringskosten wordt een deel van de algemene kosten ten laste gebracht van de vermogensbeheerkosten. Voor de bepaling van dit deel van de beheerkosten is uitgegaan van de niet specifiek aan beheer toe te wijzen kosten. De toewijzing van de algemene kosten is in 2017 lager uitgevallen dan in voorgaande jaren. Dit is een gevolg van de rekenmethodiek in combinatie met een aangepaste schattingsmethode voor de kosten voor vermogensbeheer. Het cijfer over 2016 is hiervoor niet aangepast.

Het aantal deelnemers is gedefinieerd als de actieve deelnemers en de gepensioneerden. De gewezen deelnemers worden hierin niet meegeteld.

De honoraria van de onafhankelijke accountant worden toegelicht in paragraaf 17.

14. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds wordt berekend door de beginstand van de voorziening van de eindstand af te trekken. In 2017 is de totale voorziening gestegen van € 430,1 miljoen naar € 432,1 miljoen. Mutaties kunnen onder andere voortvloeien uit de pensioenopbouw, rentetoevoegingen en toeslagverlening, technische resultaten, wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten en vrijval voor pensioenuitkeringen. Hieronder volgen enkele korte toelichtingen.

Toevoeging Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging en toeslagverlening

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van interbancaire swaps primo boekjaar 1,52% (2016: 1,34%). De intresttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar. De toeslagverlening wordt eerst in de rekening van baten en lasten opgenomen als een bestuursbesluit is genomen.

Vrijval voor pensioenuitkeringen

Uitkeringen en kosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Technische resultaten, kosten en reguliere mutaties

Het effect van de aanpassing van de rekenrente op de voorzieningen pensioen- en verzekeringsverplichtingen zijn ultimo 2017 en 2016 in de rekening van baten en lasten opgenomen als onderdeel van de mutatie van de VPV. De rekenrente is gebaseerd op de rentetermijnstructuur per 31 december 2017 zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank. In deze rentetermijnstructuur is voor de looptijden vanaf 20 jaar gebruik gemaakt van de UFR-methode. Uitvoeringskosten en reguliere mutaties op het deelnemersbestand hebben eveneens een wijziging van de VPV tot gevolg gehad.

15. Saldo overdrachten van rechten

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Inkomende waardeoverdrachten	-1.461	-592
Uitgaande waardeoverdrachten regulier	70	122
Totaal	-1.391	-470

16. Overige lasten

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Premies risico herverzekering	533	501
Totaal	533	501

17. Honoraria van de onafhankelijke accountant

De honoraria van de onafhankelijke accountant kunnen als volgt worden toegelicht:

	(x € 1.000,-)	
	2017	2016
Onderzoek naar de jaarrekening en verslagstaten	45	51
Fiscale adviesdiensten	4	
Totaal	49	51

Voorgaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij de stichting zijn uitgevoerd door de onafhankelijke accountant zoals bedoeld in art 1, lid 1 Wet toezicht accountantsorganisatie en de in rekening gebrachte honoraria van het gehele netwerk waartoe de accountantsorganisatie behoort.

Bezoldiging bestuurders

De bestuurders die niet in dienst zijn van een van de aangesloten werkgever ontvangen een vergoeding voor de bijgewoonde vergaderingen. De vergoeding is gebaseerd op de normen van de Sociaal Economische Raad en wordt jaarlijks geïndexeerd met het Consumenten Prijsindexcijfer. In totaal is er aan de bestuurders die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers een bedrag ad € 15 uitgekeerd (2016 € 14). De bestuurders in dienst van de werkgever ontvangen geen vergoeding van het fonds.

Gebeurtenissen na balansdatum

Op 1 januari 2018 hebben zijn Sonepar Nederland Information Systems B.V. en Technische Unie B.V. gefuseerd. De fusie heeft geen gevolgen voor het aantal deelnemers bij het fonds.

Bestemming van het resultaat

Het bestuur heeft besloten om het saldo van baten en lasten als volgt te verdelen:

	(x € 1.000,-)
	2017
Toevoeging aan de algemene reserves	21.135
Toevoeging aan het premiedepot	-1.709
	19.426

Amstelveen, 29 juni 2017



Drs. G.Th.F.M. Groot
Voorzitter

Mr. Mw. M.M. Oude Reimer
Secretaris

Drs. W. Korving
Lid

Drs. G.R. de Vries
Lid

Drs. T. Melchior
Penningmeester

Ing. R. van Groningen
Lid

J.J. Labree
Lid

Overige gegevens

Uitvoeringsovereenkomst

Met de aangesloten werkgevers heeft het fonds uitvoeringsovereenkomsten afgesloten waarin de wederzijdse verplichtingen zijn geregeld. De overeenkomsten zijn afgesloten in 2013 en hebben een looptijd tot het einde van 2017. In de overeenkomsten zijn bepalingen opgenomen met betrekking tot de premie. In de overeenkomsten zijn geen bepalingen opgenomen die de aangesloten werkgevers verplichten om tekorten bij het fonds aan te vullen. Als de kostendekkende premie hoger is dan de feitelijke premie kan de pensioenopbouw worden verlaagd.

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

In de statuten is bepaald dat een batig saldo zoveel als mogelijk moet worden aangewend conform de doelstelling van de stichting.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Hagee Stichting Pensioenfonds te Amstelveen is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Hagee Stichting Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Triple A – Risk Finance Certification B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.612.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 107.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk

Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Hagee Stichting Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 29 juni 2018

drs. P.H.A. Heesterbeek AAG

verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Hagee Stichting Pensioenfonds

Verklaring over de jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het stichtingskapitaal en reserves van Hagee Stichting Pensioenfonds op 31 december 2017 en van het saldo van baten en lasten over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017 van Hagee Stichting Pensioenfonds te Amstelveen (hierna: 'de stichting') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- de staat van baten en lasten over 2017; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Hagee Stichting Pensioenfonds zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (hierna: Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (hierna: ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (hierna: VGBA).

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de

jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht, om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken, zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening, moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel, moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven, dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden, is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 29 juni 2018

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. H.C. van der Rijst RA
senior director

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2017 van Hagee Stichting Pensioenfonds

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing, die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Bijlage 1: Personalia

Samenstelling van het bestuur

Het bestuur is paritair samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden. Per eind van het verslagjaar was het bestuur als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Geboorte- jaar	In functie sinds	Aftredend per
namens werkgevers				
Drs. G. Th. F. M. Groot *)	Voorzitter	1956	1992	
Drs. T. Melchior *)	Penningmeester / Vicevoorzitter	1961	1999	
Drs. W. Korving	Lid	1956	2015	
D. Willemsz	Lid (aspirant)			
Vacature	Lid			
namens werknemers				
Ing. R. van Groningen	Lid	1962	2013	2019
Mw. Mr. M.M. Oude Reimer *)	Secretaris	1961	2012	2018
H. Tol	Lid (aspirant)	1966		
namens gepensioneerden				
J.J. Labree	Lid	1942	2015	2021
Drs. G.R. de Vries	Lid	1944	2016	2022

*) Lid dagelijks bestuur

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur van het fonds wordt gevormd door de voorzitter, penningmeester en secretaris van het fonds.

Uitvoeringsorganisatie

Pensioen- en financiële administratie

Technische Unie B.V.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over beleggingsaangelegenheden.

De beleggingsadviescommissie is als volgt samengesteld:

Naam	Functie in de beleggingsadviescommissie	Functie in het bestuur
Drs. G. Th. F.M. Groot	Voorzitter	Voorzitter
Drs. T. Melchior	Lid	Penningmeester/Vicevoorzitter
Drs. G.R. de Vries	Lid	Lid
H. DHondt	Lid	-

De beleggingsadviescommissie wordt geadviseerd door Willis Towers Watson Investment Consulting B.V. en Investment Communication Consultancy.

Vermogensbeheer

MFS Investment Funds	Boston, USA
Veritas Funds Plc.	Dublin, Ierland
State Street Global Advisors	Boston, USA
Legg Mason Global Funds Plc	Dublin, Ierland
Nationale Nederlanden Investment Partners	's-Gravenhage
BlackRock Investment Management	Dublin, Ierland
CBRE Global Investors	Luchthaven Schiphol
Nederlands Hypotheken Fonds	's-Gravenhage
TKPi	Groningen

Communicatieadviescommissie

Naam	Functie in de communicatieadviescommissie	Functie in het bestuur
J.J. Labree	Lid	Lid
H. DHondt	Lid	-
Mw. D. Storck	Lid	-

Adviseurs

Adviserend actuaaris	Willis Towers Watson B.V.	Amstelveen
Fiduciair consultant	Willis Towers Watson Investment Consulting B.V.	Amstelveen
Controle beleggingsportefeuille	Braker Investment Consulting	Gouda
Beleggingsadvies	Investment Communication Consultancy	Alphen a/d Rijn

Onafhankelijke accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	drs. H.C. van der Rijst RA
---	----------------------------

Certificerend actuaaris

Triple A – Risk Finance Certification B.V.	Drs. P.H.A. Heesterbeek AAG
--	-----------------------------

Verantwoordingsorgaan

Naam	Vertegenwoordiging	Geboorte- jaar	Lid vanaf	Aftredend
L. Coppoolse	Uitkeringsgerechtigden	1946	2013	2019
A. Vos	Werkgevers	1961	2013	2019
H.P. Koeman	Werknemers	1971	2013	2019

Intern toezicht

Visitatie Commissie Holland.

Aangesloten werkgevers

Technische Unie B.V.
Sonepar Nederland Information Systems B.V.
Otra N.V.
Van Egmond Elektrogroothandel
GEWI B.V.

Compliance officer

Naam	Functie bij de werkgever
A. van Rijt	Controller, Technische Unie

Bijlage 2: Trefwoorden en begrippen

ABTN: De Actuariële en Bedrijfstechnische Nota is een beschrijving van de organisatie, grondslagen en het beleid van een pensioenfonds.

Actuaris: Een actuaris houdt zich beroepsmatig bezig met het doorrekenen en evalueren van risico's. Voor pensioenfondsen betekent dit het vaststellen van premies en reserves.

AFM: Autoriteit Financiële Markten. De AFM houdt toezicht op het gedrag van de financiële markten. Dit houdt in dat de AFM toeziet dat partijen correct handelen en de partners van de juiste informatie voorzien.

AG-Prognosetafel: Overlevingstafel waarbij rekening wordt gehouden met de verwachte ontwikkelingen in de sterfte. Zie ook bij "Overlevingstafel".

Asset Liability Management of ALM-studie: Het proces waarbij, aan de hand van scenario's, inzicht wordt verkregen in de onderlinge afhankelijkheden van rechten en verplichtingen.

Asset mix: Verdeling van de beleggingen over aandelen, obligaties, onroerend goed enz.

Beleidsdekkingsgraad: 12-maandsgemiddelde van de dekkingsgraden die aan De Nederlandsche Bank zijn gerapporteerd.

Beleggingsrendement: Totaal van de directe en indirecte beleggingsopbrengsten uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen zonder die beleggingsopbrengsten.

Benchmark: Een objectieve maatstaf die wordt gebruikt om de prestaties van een vermogensbeheerder aan af te meten.

Collectief Defined Contribution regeling: een pensioenregeling waarbij de pensioenopbouw afhankelijk is van de beschikbare premie.

Compliance Officer: De functionaris die binnen het pensioenfonds is aangewezen om toe te zien op de naleving van de gedragscode en wettelijke regelingen.

De Nederlandsche Bank (DNB): De instelling die verantwoordelijk is voor het "prudentieel" toezicht op financiële instellingen. Prudentieel toezicht wil zeggen dat toegezien wordt dat partijen hun financiële verplichtingen nakomen.

Dekkingsgraad: De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de verplichtingen en het aanwezige vermogen.

Dekkingstekort: Van een dekkingstekort is sprake als de dekkingsgraad lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen (circa 105%).

Derivaten: Financiële contracten waarvan de waarde afhankelijk is van onderliggende activa. Voorbeelden van derivaten zijn opties, termijncontracten, renteswaps.

Directe beleggingsopbrengsten: Opbrengsten uit bijvoorbeeld dividend en rente.

Duration: Duration is een maatstaf voor de rentegevoeligheid. De duration kan betrekking hebben op de

obligatieportefeuille of op de verplichtingen.

Emerging Markets: Zie “opkomende markten”.

Financieel Toetsingskader (FTK): Onderdeel van de Pensioenwet waarin de financiële eisen aan pensioenfondsen zijn vastgelegd.

Franchise: Het deel van het salaris dat bij de berekening van het pensioen en de premie buiten beschouwing wordt gelaten.

FTK: het Financieel Toetsingskader is het geheel aan financiële eisen waaraan het pensioenfonds moet voldoen. Het FTK is onderdeel van de Pensioenwet.

Gedempte kostendekkende premie: Kostendekkende premie die berekend wordt op basis van een rentepercentage per 30 september van het vorige boekjaar.

Haalbaarheidstoets: een toets op basis van een uniforme scenario set welke inzicht moet geven in de ontwikkelingen van de koopkracht van het pensioen.

Indirecte beleggingsopbrengsten: Waardewijzigingen in de onderliggende beleggingen.

Individueel Defined Contribution: beschikbare premieregeling waarbij de premie op naam van de deelnemer wordt belegd, het uiteindelijke pensioen is afhankelijk van de beleggingsresultaten.

Intern toezicht: Het beoordelen van het functioneren van het bestuur door onafhankelijke deskundigen. Het toezicht maakt deel uit van de principes voor Pension Fund Governance (goed pensioenfonds bestuur).

Kostendekkende premie: De premie die nodig is voor het onvoorwaardelijke deel van de pensioenregeling. In de premie zijn opslagen opgenomen voor de uitvoeringskosten. Basis voor de berekening van de premie is de nominale marktrente.

Mandaat: Het in beheer geven van (een gedeelte) van het vermogen, waarbij een nauwkeurige opdracht is geformuleerd.

Minimaal Vereist Eigen Vermogen: Het minimaal vereist eigen vermogen is de ondergrens van het vermogen. Als het vermogen van het fonds lager ligt dan het minimaal vereiste vermogen (dekkingstekort) is het fonds verplicht dit onmiddellijk te melden aan De Nederlandsche Bank en moet een herstelplan opgesteld worden. Bij een langdurig dekkingstekort kan het voorkomen dat de pensioenaanspraken moeten worden gekort. De dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen is ongeveer 105%.

Opkomende markten: Financiële markten in landen die in economische ontwikkeling achterliggen bij de meeste westerse landen, maar wel bezig zijn met een inhaalbeweging. Voorbeelden zijn China, India, Zuid-Amerika, Rusland.

Overlevingstafel: Geeft per leeftijdscategorie aan wat de overlevingskansen voor mannen en vrouwen zijn in Nederland.

Pensioenfederatie: sinds 2010 de belangenbehartiger van de Nederlandse pensioenfondsen. De Pensioenfederatie is voortgekomen uit een samenwerking van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, Unie van Beroepspensioenfondsen en de Stichting voor ondernemingspensioenfondsen.

Pensioenovereenkomst: In de pensioenovereenkomst worden de arbeidsvoorwaarden met betrekking tot pensioen vastgelegd.

Pension Fund Governance: De manier waarop het fonds is georganiseerd en de verantwoordelijkheden zijn verdeeld.

Performance: Het door de vermogensbeheerders behaalde beleggingsrendement in vergelijking met een benchmark. Als de performance hoger is dan de benchmark is er sprake van een outperformance, is deze lager dan de benchmark dan is er sprake van een underperformance.

Reële dekkingsgraad: De reële dekkingsgraad is de verhouding tussen de beleidsdekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zoals benodigd voor volledige toeslagverlening.

Rekenrente: rente die wordt gebruikt bij de berekening van de vaststelling van de voorziening voor de pensioenverplichtingen. Deze rente is het rendement dat het pensioenvermogen geacht wordt minimaal op te brengen. De rente wordt vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur.

Rentetermijnstructuur: Rentes voor verschillende looptijden om de verplichtingen van het fonds te waarderen. De rentetermijnstructuur wordt door De Nederlandsche Bank gepubliceerd.

Reservetekort: Als het aanwezige vermogen kleiner is dan het vereist eigen vermogen maar groter dan het minimaal vereist eigen vermogen is er sprake van een reservetekort. De dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen is circa 105% bij het vereist eigen vermogen ongeveer 120%.

Security lending: het uitlenen van effecten tegen een vergoeding waarbij onderpand wordt gegeven voor het risico van niet terug levering.

Solvabiliteit: De mate waarin het fonds in staat is aan haar (lange termijn) verplichtingen te voldoen.

Sponsor: De werkgever die de kosten van de regeling betaalt.

Uitvoeringsovereenkomst: Overeenkomst tussen het pensioenfonds en de werkgever met betrekking tot de uitvoering en financiering van de pensioenovereenkomst.

Ultimate Forward Rate (UFR): een aanpassing van het deel van de rentetermijnstructuur voorbij het zogenoemde laatste liquide punt (20 jaar). Voor looptijden vanaf 20 worden alternatieve zero rentes berekend op basis van gemiddeldes van de laatste 10 jaar.

Vastrentende waarden: beleggingen met een vaste opbrengst zoals obligaties.

Verantwoordingsorgaan: Orgaan dat de evenwichtige belangenbehartiging in het beleid van het bestuur moet beoordelen. Het Verantwoordingsorgaan bestaat uit vertegenwoordigers van werknemers, gepensioneerden en werkgever.

Vereist Eigen Vermogen: Het vereist eigen vermogen is het vermogen dat het fonds nodig heeft. Het vereist eigen vermogen is afhankelijk van het risicoprofiel van het fonds. Bij het vereist eigen vermogen hoort een dekkingsgraad van circa 120%.

Visitatiecommissie: De visitatiecommissie beoordeelt de manier waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd.

De visitatiecommissie bestaat uit onafhankelijke deskundigen.

Voorziening pensioenverplichtingen: De waarde van de gekapitaliseerde pensioenrechten. Bij de bepaling van de waarde wordt rekening gehouden met sterftekansen en rekenrente.

Waardeoverdracht: Overdracht van de waarde van de pensioenaanspraken die bij een oude werkgever zijn opgebouwd aan het pensioenfonds van de huidige werkgever.

Zakelijke waarden: Aandelen en alternatieve beleggingen.